

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav politologie

Bakalářská práce

Alžběta Tichá

Národní socialisté v Národní frontě v letech 1945-1948

The National Socialists in The National Front in years 1945-1948

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu této bakalářské práce Prof. PhDr. Jiřímu Kocianovi, CSc. za poskytování cenných rad a celkový dohled nad touto prací.

Čestné prohlášení

Já, Alžběta Tichá, studentka pátého ročníku bakalářského studia *Politologie* na *Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze*, prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala zcela samostatně a s použitím pramenů, které jsem uvedla v seznamu použitých zdrojů.

V Praze dne 24.7.2012

Alžběta Tichá

.....

Klíčová slova

Československo v letech 1945-1948, politické strany, Národní fronta, Československá strana národně socialistická, Komunistická strana Československa, Edvard Beneš, únorová krize 1948

Abstrakt

Bakalářská práce „Národní socialisté v Národní frontě v letech 1945-1948“ se zabývá politickou činností Československé strany národně socialistické po druhé světové válce, zejména se zaměřuje na činnost jejích ministrů za vyostřujícího se vnitropolitického napětí a únorové krize 1948.

Ve třech hlavních kapitolách je popsána obnova Československé strany národně socialistické a její činnosti v poválečné republice. Dále je vyložena změna postojů vedoucích činitelů strany ke koaliční vládě s komunisty, jejich snahy o vytvoření demokratické opozice, která by se dokázala účinně postavit komunistickým tlakům. Práce se zabývá též činností národních socialistů v průběhu únorové krize a postojem národních socialistů k prezidentu E. Benešovi a též vztahem prezidenta E. Beneše k národním socialistům v tomto období.

Key words

Czechoslovakia 1945-1948, political parties, The National Front, Czechoslovak National Socialist Party, the Communist Party of Czechoslovakia, Edvard Beneš, February's crisis 1948

Abstract

The bachelor thesis “The National Socialists in the National Front in years 1945-1948” is dealing with political activity of national socialists after The Second World War, especially is focused on activity of its ministers during the escalating internal politics tension and the february's crisis 1948.

The main chapters describe restoration of the party and its attachment in the post-war republic, attitude changes of major functionaries towards a coalition with communists, endeavour to create democratic opposition which could have effectively stand against the communistic pressure. Thesis is dealing with activity national socialists during the february's crisis and their relationship with president Benes and also president Benes's attitude towards them in this period.

OBSAH

Úvod	7
1. Národní socialisté po válce.....	10
2. Národní socialisté od druhé poloviny roku 1947	12
2.1 Marshallův plán	12
2.2 Karlovarská schůzka.....	14
2.3 Milionářská dávka	16
2.4 Sociální demokracie a národní socialisté.....	17
2.5 Atentát na ministry	20
2.6 Banderovci	23
2.7 Krize na Slovensku	24
2.8 Cesta k demisi	26
2.8.1 Jednání o úpravě platů státních a veřejných zaměstnanců.	29
2.8.2 Snaha o zabránění ovládnutí bezpečnostních složek.....	30
2.9 Únorová krize	32
2.9.1 20.únor.....	36
2.9.2 21.únor.....	38
2.9.3 22.únor.....	39
2.9.4 23.únor.....	41
2.9.5 24. únor	42
2.9.6 25. únor	44
3. Prezident Edvard Beneš a národní socialisté.....	45
3.1 E. Beneš a národní socialisté po válce.....	47
3.2 Rok 1947	49
3.3 E. Beneš a národní socialisté v únorové krizi	51
Závěr.....	54
Použité prameny a literatura	57
Internetové zdroje:	60

Seznam zkratk:

ČSL – Československá strana lidová

ČSNS – Československá strana národně socialistická

ČSSD – Československá strana sociálně demokratická

ČSR – Československá republika

DS – Demokratická strana

KSČ – Komunistická strana Československa

KSS – Komunistická strana Slovenska

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

SNB – Sbor národní bezpečnosti

ÚNS – Ústavodárné národní shromáždění

ÚRO – Ústřední rada odborů

ÚVV – Ústřední výkonný výbor

Úvod

Československá strana národně socialistická (ČSNS) se po druhé světové válce stala druhou nejsilnější stranou v systému Národní fronty a sehrála tak ve vnitropolitickém vývoji významnou roli. V mnohém navazovala na prvorepublikovou tradici strany. ČSNS nebyla za první republiky tak výrazně silná, ale měla koaliční potenciál a v jejích řadách figuroval ministr zahraničních věcí a pozdější prezident, Edvard Beneš.

Tématem národně socialistické strany jsem se zabývala již dříve. Zpracovávala jsem téma národních socialistů za první republiky, zejména pak vztah Edvarda Beneše ke straně národně socialistické. Národní socialisté v Národní frontě jsou pak logickým pokračováním mého zájmu.

Tématicky jsem se pokusila práci zpracovat v kontextu dosavadních poznatků české politické historie, týkajících se zejména vývoje a charakteru politického a stranického systému let 1945-1948. Práce popisuje a vysvětluje politické aktivity národně socialistických představitelů, kteří měli přímý vliv na vnitropolitické dění.

Práce je rozdělena do tří kapitol. První kapitola podává stručný přehled vývoje strany v obnovené republice, připomíná její obnovu, místo v systému politických stran Národní fronty a charakterizuje mocenské postavení ČSNS. Shrnuje volební výsledky parlamentních voleb z května 1946 a vliv na stranickou politiku. Zabývá se též sjezdem strany na počátku roku 1947.

Druhá kapitola je věnována zostřující se vnitropolitické situaci v souvislosti se vzrůstem mezinárodního politického napětí a důležitým okamžikům pro vývoj postoje vedoucích činitelů národně socialistické strany. Významným mezníkem vedoucím k proměně postupu strany byl neúspěch v otázce přistoupení ČSR k Marshallovu plánu. Změnu v taktice a dalším postupu pak projednali představitelé ČSNS na schůzce v Karlových Varech v červenci 1947. Pro pochopení dalšího postupu funkcionářů národně socialisté strany je ve druhé kapitole vyložena problematika týkající se hlasování o milionářské dávce v září 1947. Tato jednání ve vládě pak ovlivnila vztahy národních socialistů a sociální demokracie a vyšetřování pokusu o atentát na tři ministry vlády, z nichž dva byli členy strany národně socialistické. Tato kapitola dále popisuje zvyšující se tlak komunistické strany na demokratické strany, který se promítl i do dalších vnitropolitických sporů - problém banderovců a krize na Slovensku. Závěr druhé kapitoly je věnován samotné únorové krizi 1948, popisu a vysvětlení jednání národně socialistických ministrů v této krizi.

Poslední kapitola je věnována osobnosti prezidenta Edvarda Beneše a vztahu, který existoval mezi ním a národními socialisty. Pro pochopení vztahu Edvarda Beneše k politickým stranám jsou v úvodu třetí kapitoly stručně připomenuty jeho názory na stranický systém a na jeho vstup do strany národně socialistické za první republiky. Další podkapitola pak pojednává o vztahu národně socialistické strany k prezidentovi po válce a naopak prezidenta ke straně. Následující podkapitola je věnována vývoji názorů E. Beneše na změny v mezinárodním vývoji a jeho nepřímého vlivu na politiku strany národně socialistické. Poslední podkapitola je zaměřena na průběh únorové krize 1948 v souvislosti s interakcemi zejména ministrů národně socialistické strany a prezidenta.

Literatura k tématu je dostatečná. Programy národního socialismu zpracoval Josef Harna¹. Historie poválečné strany je popsána v knize Jiřího Kociana: *Československá strana národně socialistická v letech 1945-1948: organizace, program, politika*. Proto moje práce toto období popisuje jen stručně, důležitým bodem zájmu je pak právě popis únorové krize z pohledu ČSNS a samostatná kapitola věnována vztahu E. Beneše a národních socialistů. Tato a další literatura je využita v první kapitole. Ve druhé kapitole vycházím zejména z memoárové literatury. Vzpomínky sepsali někteří přední politici ČSNS, jedná se o ministry Prokopa Drtinu, Huberta Ripku a Petra Zenkla, vzpomínky také sepsal poslanec a generální tajemník strany Vladimír Krajina. Dále jsou dostupné vzpomínky politického poradce ČSNS a poslance Julia Firta a poslance Oty Hory. O Drtinovi nedávno vyšla kniha od Ondřeje Koutka; *Prokop Drtina: osud československého demokrata*. Využila jsem též knih Karla Kaplana týkajících se tohoto období.

V kapitole o E. Benešovi jsem zejména vycházela z jeho některých vydaných spisů². Opírala jsem se též o knihu Karla Kaplana *Poslední rok prezidenta: Edvard Beneš v roce 1948*, využila jsem i vzpomínek prezidentova kancléře J. Smutného a také částečně memoárové literatury z provenience národních socialistů, která je zmíněna výše.

V práci jsem se pokusila poukázat na to, že národní socialisté zůstali i po roce 1945 pod vlivem prezidenta Beneše a ČSNS často řídila svou politiku dle jeho rad. Dále jsem se pokusila zjistit, jakým způsobem národní socialisti reagovali na zvýšení svého politického vlivu po válce, jak se vyrovnali s novými politickými poměry a jak vnímali specifickou

---

¹ HARNA, Josef. *Politické programy českého národního socialismu, 1897-1948*. Praha: Historický ústav, 1998, 291 s. ISBN 80-852-6879-5.

² BENEŠ, Edvard. *Demokracie dnes a zítra*. 6. vyd. Praha: Čin, 1948, 311 s., BENEŠ, Edvard, VOJTA BENEŠ a VĚRA OLIVOVÁ. *Dopisy bratru Vojtovi, 1938-1944*. 1. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 1998, 73 s. ISBN 80-861-0705-1., BENEŠ, Edvard. *Světová válka a naše revoluce*. Praha: Společnost Edvard Beneše, 1994, 118 s.

koaliční spolupráci ve vládě a Národní frontě s komunisty, jak se stavěli k stupňujícímu tlaku ze strany komunistické strany.

1. Národní socialisté po válce

Československá strana národně socialistická byla obnovována v květnu 1945. Poválečná republika procházela obdobím výrazných systémových změn. Národně socialistická strana se stala součástí Národní fronty, specifického uzavřeného systému vládních stran, ve kterém nebyla oficiálně povolena opozice. Všechny povolené strany byly jeho součástí.³ Kromě Československé strany národně socialistické to byla Československá strana lidová (ČSL), Československá sociální demokracie (ČSSD), Demokratická strana (DS), a čeští (KSČ) a slovenští (KSS) komunisté.

Vláda Národní fronty vládla na základě Košického vládního programu domluveného stranami v Moskvě v březnu 1945.

Ustavující schůze československé strany národně socialistické se odehrála v Lucerně 17. května 1945. V čele stálo Revoluční předsednictvo Československé strany národně socialistické a předsedou byl aklamačně zvolen Petr Zenkl.⁴ Zároveň byla vyhlášena obnova strany a nábor členů.

V této době byla ČSNS součástí Národního bloku pracujícího lidu měst a venkova spolu se sociální demokracií a komunisty. Dohoda o tzv. Socialistickém bloku byla podepsána 8. června 1945 a šlo o těsnou spolupráci zúčastněných stran hlásících se programově k socialismu, byť rozdílného charakteru. Společným úkolem bylo důsledné provádění programu přijatého v Košicích. Nicméně národní socialisté se brzy přestali z řady důvodů práce v bloku účastnit.

V první vládě Národní fronty v čele se Zdeňkem Fierlingerem (ČSSD) dohodnuté v Moskvě měli národní socialisté místo náměstka předsedy vlády Josef Davida, ministra zahraničního obchodu Huberta Ripku a ministra spravedlnosti Jaroslava Stránského. V listopadu 1945 po rekonstrukci vlády z místa náměstka předsedy vlády odešel Josef David a na jeho místo přišel Jaroslav Stránský a na jeho místo ministra spravedlnosti nastoupil Prokop Drtina.

S nadějí očekávané parlamentní volby byly domluveny na květen 1946. Národní socialisté věřili, že komunisté ve volbách ztratí, protože v Moskvě si díky řadě okolností vybojovali silnější postavení, než jaká byla reálně jejich opora ve veřejnosti. Národně

³ VODIČKA, Karel a Ladislav CABADA. *Politický systém České republiky: historie a současnost*, s. 80

⁴ KOCIÁN, Jiří. *Československá strana národně socialistická v letech 1945-1948: organizace, program, politika*. s. 43-44

socialistická strana šla do voleb se samostatným volebním programem a skončila druhá s 898 250 hlasy, za prvními komunisty, kteří získali 1 541 826⁵ hlasů.

Pro národní socialisty byl volební výsledek zklamáním. Proto si po volbách vytyčili úkol vypracovat nový program, kterým by dokázali přitáhnout i vrstvy obyvatelstva, na něž nebyli primárně zaměřeni. Chtěli pro sebe získat více hlasů na vesnici, kde při volbách propadli. I v důsledku voleb se rozhodli dále nespolupracovat v bloku socialistických stran.⁶

Třetí vládu Národní fronty sestavil předseda komunistické strany Klement Gottwald. Národní socialisté v ní měli 4 křesla, místopředsedou vlády se stal Petr Zenkl, ministrem zahraničního obchodu zůstal Hubert Ripka, ministrem spravedlnosti Prokop Drtina a ministrem školství a osvěty se stal Jaroslav Stránský. Vláda přijala Budovatelský program, který byl schválen Ústavodárným národním shromážděním v červenci 1946. Národní socialisté vstoupili do vlády s tím, že prozatím byl ukončen proces znárodnění a radikálních sociálních reforem. Již před volbami vnímali, že proces přeměny společnosti zachází dál, než bylo jejich politickým programem.⁷

Do roku 1947 strana vstoupila poměrně optimisticky, důvody k optimismu zvyšoval mj. sjezd k 50. výročí strany zahájený 27. února 1947.⁸

---

⁵ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. s. 51

⁶ KOCIÁN, Jiří. *Československá strana národně socialistická v letech 1945-1948: organizace, program, politika*, s.109

⁷ tamtéž, s.113

⁸ tamtéž, s.137

2. Národní socialisté od druhé poloviny roku 1947

2.1 Marshallův plán

Výrazným signálem a důvodem pokusu o změnu politického postupu na vnitropolitické scéně byl pro národní socialisty neúspěch jednání o československé účasti na přípravných jednáních o Marshallově plánu v létě 1947.

Americký ministr zahraničí George C. Marshall přednesl 5. června 1947 na Harvardu program hospodářské obnovy Evropy⁹, plán měl být finanční injekcí pro oživení evropského ekonomického systému. Ustavující konference se měla konat 12. července 1947 v Paříži. Československá republika byla též vyzvána, aby se zúčastnila. Vláda se shodla na přijetí pozvání i přes mírné komunistické rozpaky, jelikož sovětský ministr zahraničí V. M. Molotov z jednání odjel. Nicméně dle sondáže Jana Masaryka¹⁰ na sovětském velvyslanectví SSSR nebyl proti.¹¹ Též polská delegace na návštěvě v Praze potvrdila, že přijala toto pozvání.¹²

Na plánovanou návštěvu, týkající se připravované obchodní smlouvy se Sovětským svazem odletěla do Moskvy delegace složená z K.Gottwalda, J.Masaryka a P.Drtiny. P.Drtina jel místo nemocného H.Ripky, ministra zahraničního obchodu, který měl smlouvu na starost. Delegace letěla 9. července 1947 a téže noci byla přijata J.V.Stalinem, který vyžadoval odmítnutí pozvání na pařížskou konferenci. Československou účast na konferenci by považoval Stalin za porušení československo-sovětské spojenecké smlouvy z roku 1943. Ministři Masaryk s Drtinou sice vysvětlovali, že Marshallův plán není namířen proti SSSR a objasňovali důvody přijetí, nicméně Stalinovi ustoupili a jednali o tom, jak by československá vláda měla odůvodnit odmítnutí účasti na konferenci.¹³ Odmítnutí účasti na Marshallově plánu kompenzoval Stalin nabídkou dodávek obilí. Jednání se též stáčelo k československo-francouzské smlouvě, která podle Stalina byla špatně formulovaná a nebylo by pro ČSR výhodné ji uzavírat.¹⁴

Gottwald poslal do Prahy depeši o výsledku jednání a vláda o ní jednala 10. července 1947 na mimořádném zasedání. Strany se v přestávkách radily se svými poslaneckými kluby.

⁹ European Recovery Program

¹⁰ Ministr zahraničních věcí

¹¹ RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie: svědectví přímého účastníka.*, s. 67

¹² KOUTEK, Ondřej. *Prokop Drtina: osud československého demokrata*, s. 278

¹³ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s. 335

¹⁴ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*, s. 93

Odmítnutí pozvání bylo víceméně přijato jako hotová věc, po přečtení depeše z Moskvy se více řešilo, jak odůvodnit odmítnutí a nepřiznat, že důvodem byl tlak ze SSSR.

Během jednání vlády V. Clementis¹⁵ informoval, že představitel KSS V.Široký za pomoci kancléře V.Smutného navštívili E.Beneše a ten také odsouhlasil odmítnutí pozvání ve světle zpráv z Moskvy. Toto Benešovo přetlumočené stanovisko se však jeví jako nepravdivé, jelikož E.Beneš té noci protrpěl jeden z nejsilnějších záchvatů a těžko by mohl být schopen zaujímat jakákoli stanoviska.¹⁶

Vláda pak schválila komuniké, ve kterém odmítala pozvání z důvodů, že vzhledem k nepřítomnosti ostatních slovanských států a států střední a východní Evropy, se kterými byla ČSR v úzkých smluvních svazcích, by se její účast mohla vykládat jako krok proti spolenectví se SSSR.¹⁷

Národní socialisté byli výsledkem moskevské návštěvy dosti překvapeni, jak vyplývá z Ripkových pamětí: „Do té chvíle jsem stále doufal, že budeme-li loajálně dodržovat závazky, které jsme přijali ve spojenecké smlouvě se sovětským Ruskem, budeme moci zůstat natolik nezávislí, abychom ve své zemi mohli postupně uskutečnit socializující demokracii, odpovídající našim národním tradicím a našim ekonomickým a kulturním potřebám. Znovu opakuji, že takový vývoj by byl možná jen pod podmínkou, že by SSSR žil v atmosféře alespoň relativní harmonie se západními mocnostmi. Ale 9. červenec, den, kdy Stalin svým vetem zabránil naši zahraniční politice, aby se orientovala podle vlastních potřeb a zájmů, tento den pro mne znamenal konec jedné epochy: rozplynula se jakákoli naše naděje na dohodu s komunistickým světem a na spolupráci s ním. Zbývala nám už jen jedna cesta: vést důsledně politiku, která by nám umožnila udržet své pozice až do chvíle, kdy nám mezinárodní situace bude příznivější.“¹⁸

Klub národně socialistických poslanců se vyjádřil pro odmítnutí konference, stejně tak hlasovali národně socialističtí zástupci na schůzi vlády. Důvody vysvětlili ve svých pamětech i národně socialističtí představitelé P.Drtina, O.Hora i H.Ripka.

Dle Oty Hory byl hlavním důvodem boj o čas. Komunisté byli pod tlakem dílčích úspěchů demokratických stran, viděli mohutnost národně socialistického sjezdu. Hora uvažoval, že nesouhlas s odmítnutím by mohl vést k radikálním řešením komunistického vedení, dokonce k puči, na což demokratické strany nebyly ještě připraveny „nejsme zatím

---

¹⁵ Vladimír Clementis – státní tajemník na ministerstvu zahraničních věcí

¹⁶ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*, s. 95

¹⁷ KOUTEK, Ondřej. *Prokop Drtina: osud československého demokrata*, s. 285

¹⁸ RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie: svědectví přímého účastníka*, s. 112

připraveni, nejsme ozbrojeni, nejsme si jisti čs. armádou, zatímco všechny ostatní ozbrojené síly, komunikace atd. jsou pevně v rukou komunistické strany a jejich souputníků.¹⁹

H. Ripka upozorňoval, že odmítnutí sovětské direktivy by vedlo k sovětskému podněcování československých komunistů k převratu. Zároveň nemohla být očekávána mezinárodní pomoc. Rovněž by, ačkoli veřejné mínění bylo zaskočeno odmítnutím pozvání, nestálo by za roztržku ve spojeneckých vztazích se SSSR. K.Gottwald z Moskvy požadoval jednohlasné rozhodnutí vlády a národně socialističtí zástupci věděli, že by většinu stejně nezískali, i kdyby se rozhodli hlasovat proti.²⁰

Přijetí pozvání na pařížskou konferenci bylo bezpochyby správné, ve chvíli názorového rozkolu se SSSR však politické hledisko převážilo hledisko hospodářské. Nešlo pouze o ekonomické výhody, v rozhodující chvíli se jednalo o samotnou podstatu mezinárodní politiky ČSR. SSSR byl pro stát nejdůležitějším partnerem.²¹

V červenci 1947 bylo na společné schůzi předsednictva a klubu poslanců národně socialistické strany přijato komuniké v podobném duchu. Zdůrazňovalo však, že ačkoli úhelným kamenem zahraniční politiky ČSR byl vztah k Sovětskému svazu, snahou bylo také udržet přátelské a spojenecké poměry k ostatním západním státům.²²

2.2 Karlovarská schůzka

Vynucení odmítnutí československé účasti na jednáních o Marshallově plánu se pro národní socialisty stalo důležitým impulsem k přehodnocení své dosavadní politiky. Dle O.Hory se komunistům Stalinovým zásahem zvýšilo sebevědomí.²³Národní socialisté, vědomi si své pozice nejsilnější demokratické strany, zvažovali možnost posílit spolupráci demokratických stran. Chtěli využít letních měsíců k formování politiky neustupovat komunistům a stmelit všechny nekomunistické strany proti tlaku komunistů a tlaku ze Sovětského svazu.

Krátce po rozhodnutí z Moskvy v červenci 1947 se sešli národně socialističtí představitelé v Karlových Varech, kde se tou dobou léčil P.Zenkl a dovolenou tam trávil Jaroslav Stránský i se synem Janem, též národním socialistou. Přijeli za nimi ministr spravedlnosti Prokop Drtina, tajemník strany Vladimír Krajina, ministr zahraničního obchodu

---

¹⁹ HORA, Ota. Svědectví o puči: *Z bojů proti komunizaci Československa II*, s.14

²⁰ RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie: svědectví přímého účastníka*, s.71-73

²¹ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s.350

²² HORA, Ota. Svědectví o puči: *Z bojů proti komunizaci Československa II*, s.16

²³ HORA, Ota. Svědectví o puči: *Z bojů proti komunizaci Československa II*. s.25

Hubert Ripka, poslanec Julius Firt, a dle vzpomínek Krajiny též František Matouš, Milada Horáková, Fráňa Zemínová, Ota Hora, což bylo v podstatě celé užší předsednictvo strany.²⁴

V rozhovorech se vrátili k odmítnutí Marshallova plánu a obhajovali postup vlády, která se podřídila nátlaku z Moskvy. Dle Drtiny by nebylo moudré vzdát se jediného pevného spojení, které jsme tehdy měli. Pro malý stát jako Československo byl pojem mezinárodní suverenity dle Drtiny chápán jinak, byl vždy do určité míry omezen a vztah československé suverenity závisel výrazně na mezinárodních okolnostech.²⁵

Hlavním významem karlovarské schůzky byl však obrat ve vnitřní politice strany. Takto hodnotil její význam Drtina: „Karlovy Vary byly skutečně výchozím punktem a začátkem naší nové politické orientace a aktivity ve stranicko-politickém smyslu. To byl hlavní vnitropolitický následek v Československu, který měl nepřipustný a neomluvitelný nátlak, jež Stalin na nás vykonal ve věci naší účasti na Marshallově plánu.“²⁶

Ripka navrhoval strategii spolupráce všech nekomunistických stran. Kupříkladu u Demokratické strany bylo třeba, aby se zbavila podezřelých živlů a bylo třeba domluvit se na úpravě postavení Slovenska v republice, aby nedocházelo ke zbytečným konfliktům v Národní frontě. Na takto postaveném plánu se shodli všichni účastníci.²⁷

Vůči komunistické straně zaujali nekompromisní postoj, chtěli se jejímu tlaku bránit, přestávali věřit v účinnou spolupráci. Zároveň však latentní opoziční postoj chtěli uskutečňovat v rámci vlády Národní fronty a nechtěli vyvolávat zbytečné konflikty.

Výsledkem karlovarského setkání bylo několik schůzek národně socialistického vedení s ostatními nekomunistickými stranami v Národní frontě a některé dílčí úspěchy v jednání vládní koalice.

Kontakty s vedením Československé strany lidové, Janem Šrámkem, Františkem Hárou a Ivem Ducháčkem měli na starost zejména J.Firt, H.Ripka a J.Stránský. V září se s nimi dohodli na společném postupu při odhalování komunistických snah o ovládnutí bezpečnosti a zemědělství.²⁸ Styky probíhaly mezi národními socialisty a „pravicovými“ členy sociální demokracie, jako byl ministr výživy Václav Majer. Ze strany národních socialistů s nimi jednal Prokop Drtina, jednání se sociální demokracií však nebylo jednoznačné, ČSSD v té době procházela vážnou krizí.

²⁴ KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*, s. 208

²⁵ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s. 350-351

²⁶ tamtéž, s.342

²⁷ RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie: svědectví přímého účastníka*, s. 113

²⁸ KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*, s. 106

Na jednání se slovenskými demokraty se podíleli nejvíce P.Zenkl a H.Ripka, kteří jednali s Jánem Ursínym, místopředsedou DS.²⁹ Domluvili schůzku, která se konala na začátku podzimu 1947. Vztahy národních socialistů se slovenskými demokraty byly intenzivní již od volební kampaně v roce 1946, kdy si slíbili podporu, a Demokratická strana doporučila Slovákům žijícím v Čechách volit národní socialisty, naopak národní socialisté doporučili Čechům žijícím na Slovensku volit Demokratickou stranu. S Demokratickou stranou se národní socialisté dostali nejdále, dokonce se později jednalo o společné kandidátce do příštích voleb plánovaných na rok 1948, kterou však nakonec zavrhl; za prvé nechtěli zbytečně provokovat komunisty, báli se jejich případných reakcí, a druhým důvodem bylo, že základním kamenem národních socialistů byla péče o dělnictvo a slučování se stranou, která byla v podstatě agrární, nebylo vhodné.³⁰

Na konci srpna 1947 Zenkl a Krajina zorganizovali setkání se zástupci armády. Schůzka se odehrála v bytě Jaroslava Vašaty, člena zemského Národního výboru v Praze. Ze zástupců armády se zúčastnili generálové Antonín Hasal, Karel Klapálek, Karel Janoušek, Heliodor Píka, František Moravec, Alois Liška, Miloš Žák, Jiří Hudeček, Oldřich Španiel, Antonín Barovský, Josef Vrzáček, František Hrabčík.³¹ Politici měli zájem informovat armádní důstojníky o vývoji politické situace ve státě, zvláště pak po odmítnutí Marshallova plánu. Na druhé straně se chtěli dozvědět, jaký je stav v československé armádě, jestli jsou s ním spokojeni, zda mohou nadále informovat vedení strany o vývoji v armádě a zda naopak vedení strany může nějakým způsobem pomoci jim. P.Zenkl je upozornil, že v následujícím vývoji je možno, že dojde ke konfliktu, který již oni jako politici nebudou schopni řešit politickými prostředky.³² Nechtěli po zástupcích armády žádné sliby, ani závazky, což by už mohlo být brané jaké spiknutí.³³ Další schůzka již neproběhla.

2.3 Milionářská dávka

Postup a nasměrování politické aktivity národně socialistického vedení svědčily vcelku o reálném odhadu dalšího politického vývoje v ČSR. Od září 1947 bylo možno zaznamenat mezi stranami ve vládě i v Národní frontě řadu sporů a střetů. Politická situace se poprvé výrazně vyhrotila v souvislosti s milionářskou dávkou. Neúroda, způsobená velkým suchem, vyvolala potřebu pomoci mnoha zemědělcům a vláda musela na tento stav reagovat.

²⁹ FIRT, Julius. *Záznamy*, s. 7

³⁰ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s. 435

³¹ KOUTEK, Ondřej. *Prokop Drtina: osud československého demokrata*, s. 289

³² DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s. 361

³³ KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*. s. 211

Nutnost věnovat zemědělcům finanční příspěvek byla vcelku jasná všem ministrům, spor nastal o způsobu získání peněz.

Ministr financí, komunista Jaroslav Dolanský 27. srpna 1947 navrhoval, aby byl příspěvek zemědělcům ve výši šesti a půl miliardy korun získán z daně majetku milionářů. Ve skutečnosti zdaněny měly být osoby s majetkem vyšším než čtyřistatisíc korun. Návrh se nezabýval příjmy.

Proti návrhu se vyslovili všichni hospodářští experti vlády a při hlasování 2. září 1947 byl návrh prozatím zamítnut.³⁴ Poprvé se zde podařilo při hlasování demokratickým stranám přehlasovat komunisty.

Komunisté zahájili kampaň za přijetí milionářské dávky pod heslem „Ať platí bohatí!“³⁵ Ke kampani se brzy přidaly i odbory. Rudé právo tvrdilo, že zdanění by podléhalo 35 tisíc lidí; ve skutečnosti by jich bylo necelých 12 tisíc, čímž by se však nezískalo na 6,5 miliardy korun, ale přibližně asi miliarda a půl.³⁶

Na zasedání vlády 7. září 1947 navrhl P. Zenkl podpořit zemědělce z běžného rozpočtu. Jak P. Zenkl uvedl, bylo na daních z podnikatelské činnosti vybráno více, než bylo předpokládáno, a tento přebytek mohl být dle Zenkla využit jako přídavek pro zemědělce. Komunisté však nehodlali ustoupit. Místo toho pokračovali ve štvavé kampani proti ministrům, kteří hlasovali proti návrhu komunistů. Rudé právo dennodenně chrlilo kritiku na účet tzv. reakčních ochránců milionářů, tedy ministrů, kteří hlasovali proti milionářské dávce. Zveřejnilo jejich jména. Proti tomu se demokratičtí ministři ohradili, nikdy za celou historii státu nebylo zvykem, aby se hlasování ve vládě zveřejňovalo. Komunisté svolávali sjezdy společenských organizací, ve kterých měli většinu.³⁷

Změnu v rozložení sil ve vládě přinesla až dohoda mezi komunisty a vedením sociální demokracií z 11. září 1947, pojednávající též krom jiného o schválení milionářské dávky.

Jednání o milionářské dávce se vrátilo na pořad 21. září 1947 a komunisté požadavkem revokace a opakovaným hlasováním selektivní daň s pomocí sociální demokracie prosadili.³⁸

2.4 Sociální demokracie a národní socialisté

Podepsání dohody mezi komunisty a sociální demokracií bylo výsledkem dlouhodobějšího rozkolu uvnitř sociálně demokratické strany. Sociální demokracie od

³⁴ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s. 364

³⁵ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*, s. 133

³⁶ tamtéž, s. 134

³⁷ tamtéž, s. 134

³⁸ KOUTEK, Ondřej. *Prokop Drtina: osud československého demokrata*. s. 290

počátku obnovy republiky stála na rozhraní mezi připojením se ke komunistům či zachováním samostatnosti. V exilu v Londýně za války se ještě uvažovalo o sjednocení všech tří socialistických stran, tedy sociální demokracie, komunistů a národních socialistů, do jedné jediné strany.³⁹ Dle vzpomínek Ivana Dérera, představitele prvorepublikové sociální demokracie, Zdeněk Fierlinger uvažoval o sjednocení s komunisty do jedné strany již v roce 1945.⁴⁰ Dérer také rozlišoval tři poválečné proudy v sociální demokracii. „Myslím, že správně charakterizují poválečnou situaci ve straně, když tvrdím, že celkově se sociální demokraté dělili na tři skupiny: na skupinu starých, na skupinu mladých, kteří chtěli stranu zachovat i nadále jako samostatný politický útvar, a na skupinu těch mladých, kteří usilovali o sloučení strany se stranou komunistickou v jediný politický a organizační útvar.“⁴¹ Ve straně získal vliv převážně mladý živel; program vypracovaný a přijatý v roce 1945 byl prací zejména mladých straníků.⁴² Pro národní socialisty bylo důležité vědomí, že tento proud mladých, nakloněný pro samostatnou sociální demokracii, byl ochoten jít velmi daleko v socializačním úsilí, ale zároveň byl proti diktatuře jedné strany. Z tohoto proudu nejvýznamnějším a nejaktivnějším představitelem, který byl ochoten jednat s národními socialisty, byl ministr výživy Václav Majer, z dalších třeba prof. Zdeněk Peška.⁴³

Národní socialisté počítali s podporou sociální demokracie v oblasti obrany politických práv, základních demokratických principů a zachování nezávislých bezpečnostních složek. Byli si vědomi zároveň, že v hospodářských otázkách nepůjde s komunisty do otevřeného střetu.

Dohoda vedení sociálních demokratů podepsaná s komunisty v září 1947 ostatní demokratické strany Národní fronty však přesto překvapila. Národní socialisté byli představiteli KSČ i vedením sociální demokracie přizváni ke spolupráci ve formě nově obnoveného socialistického bloku, ti to však rázně odmítli. Dohoda mezi sociální demokracií a komunisty byla natolik významným počinem, že se stala i důležitým faktorem rámci udržení funkční spolupráce nekomunistických stran tak jak ji v rámci vnímalo vedení ČSNS. Následujícího dne 12. září 1947 se sešlo předsednictvo ČSNS strany s klubem poslanců. Národní socialisté kritizovali krok obou stran, z nichž ani jedna neinformovala ostatní koaliční partnery v Národní frontě. Dle Drtiny však byla alespoň posílena pozice národních

---

³⁹ VEBER, Václav in *Dusivé objetí: historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*, s. 144

⁴⁰ DÉRER, Ivan. *Antiferlinger I: politické paměti 1945-1949*, s. 17

⁴¹ DÉRER, Ivan. *Antiferlinger I: politické paměti 1945-1949*, s. 30

⁴² DÉRER, Ivan. *Antiferlinger I: politické paměti 1945-1949*, s. 32

⁴³ DÉRER, Ivan. *Antiferlinger I: politické paměti 1945-1949*, s.33

socialistů jako obhájců koaliční Národní fronty, ježto do té doby byli komunisty napadáni pro snahy o její rozbití.⁴⁴

Brzy se zjistilo, že podpis dohody byl záležitostí tajně sjednanou na jedné straně K. Gottwaldem, R. Slánským a V. Kopeckým na druhé straně Z. Fierlingerem, F. Tymešem a B. Vilímem bez toho, aniž by vedoucí sociální demokraté informovali ostatní straníky. Václav Majer podal demisi, když se o podepsání dohody dozvěděl, jako protest proti politice nejvyššího vedení strany. Krize ve vedení sociální demokracie se řešila na zasedání jejího předsednictva 12. září 1947 a skončila kompromisem a V. Majer byl požádán, aby stáhnul svoji demisi. Sociálně demokratická strana potvrdila na jedné straně platnost dohody s komunisty, zároveň však schválila, aby bylo zahájeno jednání o spolupráci s národními socialisty. Výsledkem bylo i realitní posílení Majerova křídla ve straně, což se v jistém smyslu projevovalo na sjezdu ČSSD v listopadu 1947.

Brzy se sešel s P. Drtinou B. Laušman a informoval ho o situaci v sociální demokracii, která byla vážně zasažena intrikou Fierlingerovou, a žádal národní socialisty, aby ve svém stranickém tisku příliš neútočili na sociální demokracii, neboť ve straně samotné zřejmě proběhne zásadní boj o budoucnost.⁴⁵

Významným posunem pro další spolupráci národních socialistů a sociálních demokratů byl výsledek sociálně demokratického sjezdu, konaného ve dnech 14.-16. listopadu 1947 v Brně, kde bylo zvoleno nové vedení.⁴⁶ Národní socialisté zaslali na sjezd zdravici, v níž připomínali spolupráci obou stran ještě z doby první republiky, a vyslovili se pro obnovení dohody „založené na obraně principů a hodnot parlamentní demokracie v duchu humanismu a svobody hlášeném všemi velkými vůdci národa od Husa k Masarykovi“.⁴⁷

Pro volbu Václava Majera, jako nového ideálního předsedy sociální demokracie z pohledu národních socialistů, se však na brněnském sjezdu nenašla dostatečná podpora. Jako pravděpodobnější se ukázala volba tehdejšího ministra průmyslu Bohumila Laušmana, který reprezentoval středovou politiku sociální demokracie. Na sjezdu vystoupili i staří straníci, jako Alfréd Meissner, Ivan Dérer, Vojta Beneš a svými projevy též pomáhali protifierlingerovskému křídlu.

Novým předsedou byl poté zvolen Bohumil Laušman; se získanými 289 hlasy z 467 porazil Zdeňka Fierlingera.⁴⁸ Volba byla oživením sociální demokracie, která záhy zažila příliv nových členů a pozitivním impulsem pro posílení spolupráce nekomunistických stran. Pro

⁴⁴ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s. 381

⁴⁵ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s. 382

⁴⁶ BLAŽEK, Petr. *Na rozcestí. Brněnský sjezd ČSSD v listopadu 1947*. in *Dusivé objekty: historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*, s. 153

⁴⁷ RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie: svědectví přímého účastníka*, s. 121

národní socialisty to byl jednoznačný signál, že „demokratické složky v Československu sílí a komunistický vliv slábne.“⁴⁹

Leč ani po této změně ve stranickém vedení ČSSD nebyl vztah sociální demokracie a národních socialistů bez problémů.

2.5 Atentát na ministry

Atentáty byly v českých zemích akty dost ojedinělé. Jediný povedený v období první republiky byl spáchán na ministru financí Aloisu Rašínovi. Proto informace o pokusu o atentát na tři vládní ministry veřejnost na počátku září 1947 velice šokovaly.

Z pošty v Ostrovní ulici na Praze 2 odešly 10. září 1947 tři balíčky na adresu ústředního sekretariátu národně socialistické strany, do rukou Petru Zenklovi, na ministerstvo spravedlnosti Prokopu Drtinovi a na ministerstvo zahraniční věcí Janu Masarykovi.⁵⁰

Balíček, který měl údajně obsahovat parfémy, byl nejprve odhalen v sekretariátu P. Zenkla. Jeho sekretářka a osobní tajemník byli upozorněni na podezřelý balíček tajemníkem předsednictva, kterému přišlo zvláštní, že by si P. Zenkl nechal posílat voňavky. K balíčku byl přivolán zřízenec Spilka, bývalý legionář, který po opatrném odříznutí uzlíku provázku, jež z víka vyčuhoval a po nahlédnutí dovnitř uviděl ocelové pérko a nějaký mechanismus.⁵¹ Byla přivolána policie.

Obdobně byl odhalen balíček adresovaný P. Drtinovi. Poté policie zastavila třetí balíček pro J. Masaryka na poště v Praze ve Střešovicích.

Ihned bylo zahájeno vyšetřování. V novinách byli vyzýváni případní svědci, aby se hlásili na policii, byl zveřejněn detailní popis krabičky.

Velkým překvapením byl pokus o atentát na Jana Masaryka, mezi veřejností velmi oblíbeného ministra.

Krátce po nezdaženém atentátu se sešel klub národně socialistických poslanců a za předsednictví Fráni Zemínové odsoudil pokus o atentát a vyzval obyvatelstvo ke klidu. Pokus o atentát se ukázal být výsledkem intenzivní štvavé kampaně, zejména po milionářské dávce, vedené Rudým právem proti P. Zenklovi a P. Drtinovi. Účastníci této schůze nicméně nesvalovali vinu na komunistickou stranu jako takovou, tomu se snažili vyhnout.⁵²

---

⁴⁸ BLAŽEK, Petr. *Na rozcestí. Brněnský sjezd ČSSD v listopadu 1947 in Dusivé objetí: historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů*, s. 160

⁴⁹ RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie: svědectví přímého účastníka*, s.123

⁵⁰ DVOŘÁKOVÁ, Zora. *Smrt pro tři ministry*, s.15

⁵¹ tamtéž, s.16

⁵² RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie: svědectví přímého účastníka*, s. 104

Komunistické Rudé právo však už 12. září 1947 psalo, že pokus o atentát byl pouze národně socialistická provokace, která měla očernit komunistickou stranu.⁵³ Atentát zesměšňovalo a nazvalo ho „atentátem na služby a sekretářky“, protože k ministrům se balíčky nedostaly a skončily pouze na sekretariátech.

Vláda atentát veřejně odsoudila, ale dle mínění národních socialistů s tím však poněkud váhala a zprávu vydala až po prohlášeních prezidenta Beneše, které atentát odsoudily a které byly též otištěné v tisku.

Bylo započato vyšetřování bezpečnostními orgány, stopy vedly k jistému Stanislavu Pilařovi z pražských Vršovic. V druhé polovině září 1947 však zprávy o dalším průběhu vyšetřování utichly.

Národně socialističtí straníci vyžadovali aktivnější postup od svého vedení ohledně této záležitosti. P. Drtina zdůvodňoval vyčkávací postoj tím, že vládní koaliční spolupráce měla už tak povážlivé trhliny, že nebyl zájem situaci vyhrocovat.⁵⁴

V první polovině října 1947 však díky novým informacím z Krčmaně, obce ležící nedaleko Olomouce, začalo paralelní vyšetřování na popud národně socialistických funkcionářů v Olomouci. Dle informací jistého Ladislava Lovečka byl výrobcem krabiček truhlář Jan Kopka, který je vyrobil se svým učněm na zakázku Aloise Zapletala, domovníka krajského sekretariátu KSČ. Případ nejprve vyšetřovala brněnská kriminální policie, Kopka poté přiznal, že krabičky vyrobil.

Aby vyšetřování nebylo ovlivněno komunistickým ministerstvem vnitra, funkcionáři ČSNS se domluvili, že vyšetřování bude vedeno skrze justiční orgány, aby spadalo pod Drtinovo ministerstvo spravedlnosti. Vladimír Krajina tak 19. listopadu 1947 podal trestní oznámení, a vyšetřování bylo zahájeno, víceméně proti vůli komunistů, jak vzpomíná V. Krajina i P. Drtina, K. Gottwald byl podáním trestního oznámení rozhořčen a snažil se ho zastavit.⁵⁵

V listopadu 1947 odpověděl ministr vnitra V. Nosek na interpelační dotaz poslance Oty Hory ohledně postupu a pokračování vyšetřování pokusu o atentát. V. Nosek uvedl, že vyšetřování v Krčmani bylo vedeno od 5. října 1947 a zveřejnění celé aféry, že pak zkomplikovalo práci bezpečnostních složek. Výrobce krčmaňských krabiček byl vzat do vazby, avšak vyšetřovatel dr. Josef Görner Kopku brzy propustil

Další stopy vedly do krajského výboru KSČ v Olomouci a k poslanci KSČ Jaroslavu Sosnarovi. Byla objevena dvě malá skladiště zbraní.

⁵³ DVOŘÁKOVÁ, Zora. *Smrt pro tři ministry*. s.20

⁵⁴ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s. 397

⁵⁵ DVOŘÁKOVÁ, Zora. *Smrt pro tři ministry*, s.38

V interpelačních dnech ve sněmovně 21. až 23. ledna 1948 ministr vnitra a ministr spravedlnosti odpovídali na dotaz poslance J. Zuzanačka ohledně vyšetřování v Krčmani.

Při vypracovávání odpovědi na tento dotaz dostal P. Drtina informace o skladištích zbraní. Nebyl si jist, zda má tyto informace zakomponovat do odpovědi. Proto se je snažil přednést na zasedání vlády, nebylo mu však uděleno slovo. Pod dojmem tohoto a naléháním ministerských kolegů ze strany národně socialistické se rozhodl zveřejnit vše, co se dozvěděl.⁵⁶

Ministr vnitra při zodpovídání dotazu upozornil, že nemá přímých informací, jelikož vyšetřování ohledně stop v Krčmani vedou orgány justice, nicméně bezpečnost dále pokračuje v intenzivním pátrání.⁵⁷ Následně vystoupil P. Drtina s referátem přesahujícím interpelační dotaz, informoval o průběhu vyšetřování, o nálezů zbraní, o stopách vedoucích k Sosnarovi, a žádal jeho vydání. Znovu však upozornil, že jako viníka nevidí politickou stranu jako celek. Strana neručí za jednání jednotlivců, doufá však v jejich potrestání.⁵⁸ Nosek v následujícím výstupu nález skladů zbraní bagatelizoval a ministerstvo vnitra vydalo úřední zprávu, dle které Drtinův projev neodhalil žádné nové skutečnosti a nevyvrátil, že krabičky nebyly vyrobeny v Praze.⁵⁹

Ve sněmovně vystoupila též poslankyně za KSČ Anežka Hodinová-Spurná a obvinila ministra Drtinu, že zneužívá justičních orgánů k čistě stranické politice, využívá interpelací k předvolebnímu boji tím, že neodpovídá čistě na kladené dotazy, ale účelně napadá komunistickou stranu. Kritizovala též celé vedení ministerstva spravedlnosti, například za způsob, jakým se vyrovnalo s retribucí.⁶⁰

K tématu vyšetřování atentátu se vláda vrátila ještě 27. ledna 1948. A P. Drtina přečetl zprávu o výsledcích vyšetřování soudních orgánů a ohradil se proti vystoupení A. Hodinové-Spurné v parlamentu. Jeho vystoupení vyšetřování atentátu prakticky nikam dále neposunulo, komunisté trvali na tom, že z nálezů „pár starých zbraní, které se zapoměly odevzdat“⁶¹ se činí zbytečně velká aféra, která má pouze diskreditovat KSČ.

Komunistický poslanec Sosnar se na popud stranického vedení vzdal poslaneckého mandátu a stranických funkcí.

---

⁵⁶ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s. 453

⁵⁷ <http://psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/090schuz/s090002.htm>

⁵⁸ <http://psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/090schuz/s090003.htm>

⁵⁹ KOUTEK, Ondřej. *Prokop Drtina: osud československého demokrata*, s. 314-315

⁶⁰ <http://psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/091schuz/s091002.htm>

⁶¹ KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*, s. 278-279

Vyšetřování probíhalo až do únorových dnů, po 25. únoru 1948 byli však všichni dosud zatčení propuštěni a naopak do vazby vzati vyšetřovatelé a svědci, kteří se angažovali na straně ministra spravedlnosti.

2.6 Banderovci

Velkým politickým tématem se na podzim 1947 stali tzv. banderovci, tedy příslušníci Ukrajinské povstalecké armády založené roku 1941 Stefanem Banderou, který se snažil o obnovení samostatné Ukrajiny. Snahou spolčit se s Hitlerem proti Sovětskému svazu získali nacistický cejch přísluhovačů. Po válce část povstalců přicházela na území Československa doplnit zásoby a odpočinout si od bojů v Polsku a na Ukrajině. V srpnu a v září 1947 se začínaly množit informace, o snahách o přechody částí povstalecké armády přes Československo do amerického pásma v Německu a Rakousku. Jednalo se přibližně o 500 lidí, ale nakonec proti nim zasahovalo na 15 000 příslušníků armády a bezpečnosti.⁶² Komunisté z přechodu banderovců učinili velké politické téma, a to z několika důvodů. Předně se snažili posílit komunistický vliv v armádě kritikou malé akceschopnosti jejího vedení, usilovali o ozbrojení a aktivizování partyzánů, mezi kterými měli velký vliv, a též se pokoušeli obvinít zejména Demokratickou stranu z podpory banderovců.⁶³

Generál L. Svoboda v souvislosti s banderovci předstoupil před vládu, vysvětloval přípravu rozsáhlých vojenských opatření a žádal větší vojenskou podporu. Dle pohledu národních socialistů se jednalo o přehnané divadlo a menší škody by nadělalo, kdyby se jednotky nechaly projít bez jakéhokoli vojenského zásahu, nicméně požadavek zásahu proti skupinám banderovců byl důležitý ve vztahu k SSSR, tj. smluvnímu spojenci.⁶⁴

„A tak vzdor naší nedůvěře k pravdivosti divadla, které nám tu zahrál v hlavní roli Ludvík Svoboda s pomocí nápovědy, kterou obstaral Klement Gottwald, jsme souhlas dali, řekl bych museli dát, jestliže jsme se nechtěli pro tuto epizodu dostat do otevřeného konfliktu s kremelskými temnými figurami á la Abakumov či Berija.“⁶⁵

Vláda nakonec v září 1947 schválila vyslání dalších příslušníků armády a bezpečnosti na Slovensko. Celá akce byla skončena 12. listopadu 1947, zajato bylo na 350 banderových povstalců, 114 jich bylo postaveno před soud.⁶⁶

⁶² VEBER, Václav. *Osudové únorové dny: 1948*, s. 146

⁶³ tamtéž, s. 144

⁶⁴ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s.413

⁶⁵ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s. 413.

Viktor Semyonovich Abakumov byl od roku 1946 ministr národní bezpečnosti SSSR, Lavrentij Pavlovich Beria byl předseda sovětské tajné policie.

⁶⁶ KOUTEK, Ondřej. *Prokop Drtina: osud československého demokrata*, s.302; VEBER, Václav. *Osudové únorové dny: 1948*, s. 146

2.7 Krize na Slovensku

Podzimní krize, která vypukla v září 1947 na Slovensku, byla jen vyvrcholením dlouhodobého tlaku slovenských komunistů na Demokratickou stranu. Snaha o vyřazení Demokratické strany vyplývala z volební porážky v roce 1946, která též změnila pohled KSČ a KSS na postavení Slovenska v rámci ČSR.

Komunisté již delší dobu útočili na Demokratickou stranu, že se spojila s bývalými luďáky před volbami 1946 tzv. dubnovou dohodou mezi evangelíky a katolíky. Demokratická strana tak dle nich již nebyla spolehlivá, nabyla protičeského zaměření a skuteční demokraté v této straně byli zatlačeni do pozadí. Z toho důvodu také došlo po volbách v létě 1946 k rozšíření pravomocí ústředních orgánů na úkor orgánů slovenských. Na Slovensku nadále pak i po volbách probíhala komunisty vedená kampaň za „očistu veřejného života a politického aparátu od nebezpečných separačních živlů, které narušují stabilitu republiky“.⁶⁷

V září 1947 pověřenectvo vnitra, v čele s generálem M. Ferjenčíkem vydalo Zprávu o odhaleném protistátním spiknutí luďáckých živlů. Mezi podezřelými byli jmenováni generální tajemníci Demokratické strany Ján Kempný a Miloš Bugár. Pověřenectvo vnitra 27. září 1947 žádalo jejich vydání k trestnímu stíhání.⁶⁸

Spolupráce demokratických stran zde získávala trhliny, protože české demokratické strany se za slovenské demokraty jednoznačně nepostavily, naopak oba dva poslanci byli vydáni s jejich souhlasem k stíhání. Vzápětí byly při prohlídce u tiskového referenta kabinetu místopředsedy vlády Jána Ursínyho, Otto Obucha objeveny materiály, svědčící o jeho stycích se slovenskou emigrací, jmenovitě s bývalým ministrem F. Ďurčanským. Tím byl zdiskreditován i J. Ursíny a též na doporučení prezidenta podal 30. října 1947 do demisi.⁶⁹

Nicméně tím krize nekončila. Vedle diskreditace členů Demokratické strany se kritizovala hospodářská a sociální situace na Slovensku. Komunisté organizovali manifestace proti Sboru pověřenců. Již v září 1947 se sešla konference slovenských odbojových organizací, které požadovaly rezignaci Sboru pověřenců. Probíhala řada demonstrací na podporu tohoto požadavku. Na 30. října 1947 byl do Bratislavy svolán sjezd závodních a zaměstnaneckých výborů. Sjezd vydal Deklaraci, ve které žádal demisi Sboru pověřenců a vytvoření sboru nového, jež by sdružil protifašistické a demokratické síly fungujících na Slovensku. Tímto chtěli dosáhnout přizvání představitelů odborů, zemědělských rad a

⁶⁷ KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*, s. 230

⁶⁸ KOUTEK, Ondřej. *Prokop Drtina: osud československého demokrata*, s. 302

⁶⁹ tamtéž, s. 303

odbojářů k podílu moci ve Sboru pověřenců.⁷⁰ Den na to, předseda Sboru Gustáv Husák, podal demisi za celý Sbor bez vědomí pověřenců z Demokratické strany.

Dne 4. listopadu 1947 se sešlo předsednictvo celostátní Národní fronty, které svolal K.Gottwald z podnětu P. Zenkla. Gottwald bez vědomí ostatních stran pozval na zasedání zástupce celostátních masových organizací (zejména revolučních odborů), čímž by komunisté získali převahu v Národní frontě. Národní socialisté se odmítli za této situace zúčastnit jednání a stejně tak je v tomto podpořily i ostatní nekomunistické strany. Další jednání proběhlo 5. listopadu 1947 ve vládě. Snaha komunistů svalit celkový kritický stav na Slovensku na Demokratickou stranu jako celek nepřinesla předpokládaný výsledek a stejně tak nekomunistické strany neuznaly podpis dubnové dohody jako dohodu s luďáky. Nakonec se vláda shodla na čtyřbodovém usnesení a K. Gottwald byl pověřen jet jednat na Slovensko o novém ustavení Sboru pověřenců.⁷¹

Rozhovory na Slovensku o složení nového Sboru pověřenců začaly 8. listopadu 1947, ale nevedly k úspěšnému zakončení. Ani Demokratická strana ani slovenští komunisté nebyli ochotni ustoupit ze svých stanovisek.

Národní socialisté se však snažili přesunout řešení krize do Prahy. O nastalé situaci se Zenklem hovořil tajemník DS Fedor Hodža. Zřejmá snaha komunistů vytlačit Demokratickou stranu ze Sboru pověřenců či alespoň oslabit její pozici, spojovala nekomunistické strany ve společném odporu.

K požadavkům sjezdu slovenských odborářů, aby k tomuto jednání byli do Národní fronty přizváni, se 14. listopadu 1947 přidal sjezd slovenských rolnických komisí.

Národní socialisté vydali deklaráci, kterou vypracoval Jaroslav Stránský a která kritizovala snahy komunistické strany o přetvoření Národní fronty do podoby jediné totalitní vládnoucí strany.⁷²

Národní fronta, která se měla poradit o slovenské krizi, se sešla 17. a 18. listopadu 1947. Dle Drtiny se jednalo o Gottwaldův krycí manévr pro „znásilnění demokratické většiny na Slovensku komunistickou menšinou, když se slovenští komunisté domáhali změny sboru povereníků tak, aby v něm demokratická strana ztratila většinu(...)“.⁷³ Jednání probíhala chvílemi dosti dramaticky. Komunisté se snažili přesvědčit české demokratické strany o luďáckém spiknutí a o protistátním spiknutí, které se na Slovensku chystá. Tyto však již v tuto chvíli odmítaly ustoupit a postavit se proti Demokratické straně. Trvaly na nalezení

⁷⁰ RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie: svědectví přímého účastníka*, s. 166

⁷¹ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny: 1948*, s. 164 Veber; KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*, s. 246

⁷² RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie: svědectví přímého účastníka*, s. 119

⁷³ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s. 414

kompromisu v nové skladbě Sboru pověřenců. P. Drtina kritizoval relevantnost důkazního materiálu proti slovenským poslancům J. Kempnému a M. Bugárovi.⁷⁴

Následujícího dne se jednalo o konkrétním složení sboru. Demokratická strana byla nucena vzdát se čtyř ze svých devíti resortů. Před krizí bylo ve Sboru tedy 9 členů Demokratické strany, pět komunistů a nepolitický odborník, kterým byl generál M. Ferjenčík. V kompromisním návrhu, který byl schválen 19. listopadu 1947, bylo ve Sboru pověřenců šest demokratů, pět komunistů s předsedou Gustavem Husákem, jeden sociální demokrat, jeden člen Strany svobody a dva nezávislí odborníci.

Obnovený Sbor pověřenců 20. listopadu 1947 složil slib do rukou předsedy vlády K.Gottwalda.

Demokratická strana sice ztratila většinu, ale původní záměr komunistů byl zmařen, a tento výsledek byl alespoň částečným úspěchem pro nekomunistické strany, velmi významným, protože ukázal, jakým způsobem jsou komunisté připraveni jednat a dostat se k moci. Národní socialisté byli sice od počátku částečně nedůvěřiví vůči obviněním proti Demokratické straně, ale váhali s její plnou podporou. Neprohlédli hned na začátku, že jde o vykonstruovaná obvinění a Demokratická strana se pak v první chvíli musela bránit sama. V Čechách zarytá nedůvěra a obava ze separatistických tendencí nahrávala komunistům. Výsledek řešení slovenské krize hodnotili národní socialisté celkem kladně. Krize významně přispěla ke sblížení obou stran, od té doby se vedoucí činitelé ČSNS a DS často scházeli ke společným konzultacím.

2.8 Cesta k demisi

Závěr roku 1947 a počátek roku 1948 byly velmi rušné, plné bouřlivých debat a sporů při jednání ve vládě. Komunisté předkládali jeden zákon za druhým, avšak napjatá atmosféra jednání nebyla příhodná pro přijímání zákonů; každé zásadní jednání končilo konfliktem. V této atmosféře se měla například projednávat podoba nové ústavy či datum blížících se voleb.

Kolabovala i spolupráce v Národní frontě. Od poloviny listopadu 1947 se prakticky Národní fronta nescházela. Komunisté, kteří při hledání východisek ze slovenské krize zjistili, že mohou být na schůzích Národní fronty přehlasováni, o ni přestávali mít zájem.⁷⁵ Instituce, která by tak měla předcházet právě sporům ve vládě, nefungovala.

⁷⁴ KOUTEK, Ondřej. *Prokop Drtina: osud československého demokrata*, s. 304

⁷⁵ KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*, s. 283

Vnitřní politika komunistů odrážela politiku Sovětského svazu, který měl zájem na upevnění pozic komunistických stran v zemích střední Evropy. Zcela otevřeně o tom hovořili sovětské zástupci při založení Kominformy v září 1947, kde byli českoslovenští komunisté kritizováni za nedostatečné prosazování své moci ve státě. Československo bylo vnímáno jako země, kde obnova demokratického systému bránila rychlejšímu rozšíření mocenských pozic komunistů. Československým komunistům tak bylo doporučeno urychlit přípravy k převzetí moci.⁷⁶ I když se o obsahu jednání Informačního byra devíti evropských stran mnoho nevědělo, někteří představitelé nekomunistických stran se obávaly zesílení tlaku Sovětů na československé komunisty. A to i pozorováním a srovnáváním vývoje v okolních státech, které spadaly do sovětské sféry vlivu. Dle Drtinových slov bylo jasné, že za pády demokracií v okolních státech střední Evropy nelze vidět pouze přirozený vnitřní vývoj, ale také plánovitý postup domácích komunistů, který byl minimálně konzultován, ne-li přímo schválen v Kremlu.⁷⁷ Bylo proto více než zřejmé, že českoslovenští komunisté se pokusí o něco podobného také v českých zemích, což ostatně vyšlo najevo při slovenské podzimní krizi.

Národní socialisté též pozorovali a byli stále více znepokojeni zprávami o tom, jak komunisté posilovali své pozice v některých složkách bezpečnosti. Denně jim přicházely zprávy o podivných praktikách komunistů v bezpečnosti, zejména při postihu politických odpůrců.⁷⁸ Metody, které prosazovali v ČSR, byly podobné jako ty prosazované komunisty v sousedních státech; tlak na pokračování zestátnění národního hospodářství, politika zastrasování, vyhrožování sovětskou intervencí.⁷⁹

Na druhé straně posilovala spolupráce bloku nekomunistických stran. B. Laušman se brzy po zvolení předsedou sociálních demokratů sešel s P. Drtinou, s kterým se znal z exilu v Londýně, a domluvili schůzku zástupců obou stran. Schůzka se pak skutečně odehrála mezi vánočními svátky roku 1947 u Drtiny v bytě. Za sociální demokraty přišel kromě Bohumila Laušmana generální tajemník Blažej Vilím, náměstek předsedy vlády František Tymeš, ministr výživy Václav Majer a za národní socialisty P. Drtina, H. Ripka, V. Krajina a Julius Firt. Schůzka byla hodnocena jako úspěch, konečně došlo k jakési nepsané dohodě. Ve volební kampani voleb plánovaných na rok 1948 na sebe strany neměly zbytečně útočit. Sociální demokracie kvůli svému marxistickému programu vyžadovala volnost v otázkách hospodářských, čemuž národní socialisté nehodlali bránit, ale sjednali si podporu v otázkách

⁷⁶ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny: 1948*, s. 192

⁷⁷ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s. 445

⁷⁸ *Tři roky: přehledy a dokumenty k československé politice v letech 1945 až 1948*, s. 457

⁷⁹ RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie: svědectví přímého účastníka*, s. 140

týkajících se demokratického vedení státu, zachování politických svobod a parlamentní demokracie, zejména pak podporu v oblasti otázek ohledně SNB a armády.⁸⁰ Domluvili se, že dalšímu znárodnění budou oponovat národní socialisté, aby sociální demokraté neztráceli zbytečně podporu dělníků. Sociální demokraté tak budou nadále spolupracovat s komunisty v tématech jako jsou pozemková reforma, reorganizace družstevnictví, obchodních komor a oborů apod.⁸¹ Též se domluvili na smluvení schůzky s generály L. Svobodou a B. Bočkem spolu s B. Laušmanem a P. Drtinou, kteří jim měli vysvětlit, že by měli více vystupovat jako nestraniční odborníci. J. Firt popíral v pamětech, že by se na schůzce jednalo o nějaké úřednické vládě, nebo o snaze rozbít Národní frontu; naopak chtěli donutit komunisty ke spolupráci a zabránit v jejich protidemokratických akcích.⁸²

Podstatné pro přicházející krizi byl také vztah národních socialistů k ministru zahraničních věcí Janu Masarykovi. Masaryk jako nestranič, demokrat a rodinný přítel Edvard Beneše měl být pro národní socialisty v boji proti komunistům oporou. Nicméně s jejich stranou příliš nekomunikoval. Vedení národních socialistů jej ocenilo v průběhu kampaně kolem milionářské dávkou, kdy se postavil na stranu ministrů, kteří hlasovali proti, a doufali, že se bude více zapojovat. Nicméně na adresu Masaryka zaznívala více kritika. Národním socialistům se zdál příliš kolísavý. Nedlouho před únorovou krizí 1948 došlo k jediné informační schůzce J. Masaryka s vedením národních socialistů. Národní socialisté chtěli vědět, co si Masaryk myslí o celkové politické situaci, hlavním důvodem byly však informace o jeho kandidatuře za sociální demokrata. Masaryk přiznal, že takovou nabídku dostal, nicméně zřejmě kvůli zvažované kandidatuře na post prezidenta, protože Beneš byl nemocný, za sociální demokrata kandidovat ve volbách nechtěl. U Masaryka se sešli J. Firt, P. Zenkl a P. Drtina. Drtina odešel ze schůzky zklamaný, měl pocit, že mezi nimi a ministrem zahraniční není shody a zvažoval podání demise, což mu však Zenkl ještě téže noci zamítnul.⁸³

Komunisté v té době nijak neskrývali, že jsou připraveni ke střetnutí o moc. Na obou stranách ubývalo vůle ke kompromisům a dohodám, ať se jednalo o schůzce vedení Národní fronty, či ve vládě. Demokratické strany odmítaly komunistům ustupovat a každé jednání tak prakticky končilo sporem. Jak uvedl H. Ripka: „Vstupovali jsme do nového roku

---

⁸⁰ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s. 443

⁸¹ RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie: svědectví přímého účastníka*, s. 142

⁸² FIRT, Julius. *Záznamy*, s. 11-12

⁸³ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s. 463-470; KOUTEK, Ondřej. *Prokop Drtina: osud československého demokrata*, s. 310

s přesvědčením, že k rozhodujícímu měření sil mezi komunisty a demokraty dojde velmi rychle.⁸⁴

Národní socialisté se scházeli v rámci užšího předsednictva strany každé pondělí neformálně v bytě některého z ministrů; kromě ministrů tam patřil generální tajemník Krajina, poslanec Julius Firt a organizační tajemník Matouš.⁸⁵ Bylo to jednak z důvodů zvýšené aktivity v postupu komunistické strany a potřeby koordinovat postupy ve vedení strany, jednak z důvodu obavy, že některý z členů oficiálního předsednictva národních socialistů (ukázalo se, že to byl Emanuel Šlechta), udržoval kontakty se sovětským velvyslanectvím a s komunisty a ze stranických schůzí unikaly informace. Na jednáních neformálního užšího předsednictva strany se národní socialisté shodli na názoru, že nesmí komunistům ustupovat ani za cenu otevřeného střetu a případného podání demise. „Celé vedení národněsocialistické strany se shodovalo v jednom bodě: nechat se komunisty zastrašit a dát se na ústup by se rovnalo sebevraždě. Museli jsme setrvat ve svém odporu, ať bylo riziko sebevětší.“⁸⁶

Dle P. Drtiny byli národně socialističtí ministři od podzimu 1947 v trvalé pohotovosti. Byli přesvědčeni o tom, že komunisté ztrácejí postupně podporu ve společnosti, a proto o to více agresivněji vystupovali. Rozhovory, které vedení národních socialistů vedlo, hodnotily situaci ve státě jako velmi vážnou. „Jestliže ještě na podzim toto byl názor jen jednotlivců mezi námi, z nichž někteří byli někdy hotovi k neústupnosti i za cenu demise a možné vládní krize, pak nyní taková rozhodnost převládala všeobecně a hlasy, nabádající k další shovívavosti, trpělivosti a ústupnosti čím dál tím více umlkaly. Naše společné hodnocení situace i vlastního taktického postupu se nyní jednak sjednocovalo a ztotožňovalo, jednak i radikalizovalo.“⁸⁷

2.8.1 Jednání o úpravě platů státních a veřejných zaměstnanců.

Pro politické strany nevyjímaje národní socialisty byla důležitým tématem jednání ve vládě, v Národní frontě i v parlamentu úprava platu státních a veřejných zaměstnanců. Právě tato skupina zaměstnanců také tvořila významnou část voličů národních socialistů. Platy veřejných zaměstnanců byly dlouhodobě velmi nízké a jejich úprava byla přislíbena již dříve. Národní socialisté se snažili prosadit jednání o tomto tématu hned na počátku nového roku 1948.

⁸⁴ RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie: svědectví přímého účastníka*, s. 140

⁸⁵ FIRT, Julius. *Záznamy*, s. 8

⁸⁶ RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie: svědectví přímého účastníka*, s. 171

⁸⁷ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s. 441

Návrh na úpravu mezd měli připravit ministr financí Jaromír Dolanský a ministr vnitra Václav Nosek, ale údajně pro nedostatek informací, dle kterých měl být návrh zpracován, úprava mezd nebyla připravena a tuto skutečnost oznámil Nosek na zasedání vlády 21. ledna 1948.

Národní socialisté předložili na jednání vlády vlastní návrh, podle kterého by se měly platy zvednout o 25%, návrh vyžadoval asi šest miliard korun ze státního rozpočtu. Komunisté to však odmítli, tak mnoho peněz z rozpočtu nebyl stát schopný vydat, místo systematické změny platových podmínek navrhli jednorázový přírůstek, který by státní pokladnu vyšel na tři miliardy korun. V průběhu jednání předložil návrh i ministr financí Dolanský s podporou ÚRO. S kompromisním návrhem přišel Václav Majer, návrh byl povahou podobný návrhu národně socialistickému, avšak vycházel pouze na čtyři a půl miliardy korun. Národní socialisté tedy takticky ustoupili, aby ulehčili rozhodování sociálně demokratických ministrů, a hlasovali pro Majerův návrh. Toto hlasování se odehrálo 10. února 1948. Velmi ostře na přehlasování komunisty podporovaného návrhu reagoval předseda ÚRO Antonín Zápotocký, který s výhrůzkami opustil zasedací místnost, a ještě téhož dne předsednictvo ÚRO vydalo zvláštní prohlášení o důsledcích zamítnutí Dolanského návrhu. Dva dny poté, tedy 12. února, předsednictvo ÚRO svolalo sjezd závodních rad na 22. února 1948. Národní socialisté nebrali výhrůžky Zápotockého na lehkou váhu, rychlost svolání sjezdu nasvědčovala tomu, že šlo o záležitost dlouhodobě plánovanou.⁸⁸ Nicméně neměli dostatek informací o formě komunistických příprav, nevěděli nic o organizaci dalšího postupu KSČ, kdy každé rozhodnutí, které vedení KSČ dohodlo, bylo během několika hodin známo i nižším složkám a členům komunistické strany. Takto organizovanou vnitřní složku národně socialistická strana neměla. Návrh na zavedení vnitřní zpravodajské organizace pro potřeby národně socialistické strany měl pouze Vladimír Krajina, ale realizace tohoto návrhu přišla příliš pozdě. Na konci roku 1947 zadal V. Krajina krajským tajemníkům úkol, aby pomocí spolehlivých pracovníků SNB zjišťovali podstatné informace o činnosti SNB a komunistů, avšak bez potřebného dopadu.⁸⁹ Jiným významným informačním zdrojem bylo pro národně socialistickou stranu oddělení pro vědeckou politiku při brněnském krajském výboru strany.

2.8.2 Snaha o zabránění ovládnutí bezpečnostních složek

Komunisté se snažili o úplné ovládnutí a kontrolu všech bezpečnostních složek pod ministerstvem vnitra, čímž by se usnadnilo jejich mocenské ovládnutí. Hledali pro tento cíl

---

⁸⁸ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s. 482

⁸⁹ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny: 1948*, s. 207

různé cesty. Již v lednu 1947 vypracovalo brněnské oddělení národních socialistů pro vědeckou politiku pro své vedení zprávu, ve které se uvádí, že KSČ se snaží snížit význam parlamentu. Zpráva poukazovala na to, že komunističtí ministři neplní sliby, které vyhlásují v parlamentu v odpovědích na interpelace. Patřili k nim zejména Nosek, Ďuriš a Kopecký.⁹⁰ Neochota ministrů postavit se či řešit trestní činnost některých členů bezpečnosti se týkala zejména praktik některých složek SNB. Národně socialističtí poslanci velmi výrazně vystupovali na obranu nezávislé policie, zejména pak Ota Hora a Vladimír Krajina. Na konci roku 1947 se množily stížnosti na postupy ministerstva vnitra. Do vysokých funkcí byli postupně jmenováni pouze příznivci či členové komunistické strany a příslušníci ostatních stran byli naopak z vysokých funkcí odvoláváni.

Národní socialisté se také snažili o personální a strukturální reorganizaci zpravodajských služeb, ježto nové postavení těchto složek mělo být vyřešeno do konce roku 1947. Pravomoci, jako provádění soudního vyšetřování, domovních prohlídek a konfiskace majetku měly přejít na jiné složky, měla to být základní opatření proti vytváření politické policie, která by nebyla kontrolovatelná žádným způsobem.⁹¹ Komunisté odmítli přijmout návrh národních socialistů a sociálních demokratů, dle kterého měla vzniknout centrální zpravodajská služba, která by byla řízena předsedou a místopředsedy vlády a kontrolovala by všechny ostatní jí podřízené zpravodajské činnosti.⁹²

Stížnosti na postup policie se zintenzivňovaly, z celé republiky přicházely zprávy o tom, že komunisté v SNB terorizují příslušníky nekomunistických stran. Nekomunistické strany se proto domluvily, že všechny zprávy, které tajemníci stran obdrží, budou předávány Drtinovi na ministerstvo spravedlnosti a ten z nich vypracuje elaborát, na základě kterého se určí další postup.⁹³

Místopředseda vlády P. Zenkl si na jednání Národní fronty dne 6. února 1948 stěžoval na podmínky, za kterých funguje Bezpečnost a z tohoto důvodu navrhl ustanovit komisi, která by prošetřovala nejvíce palčivé případy zneužívání pravomoci a pomohla zjednat nápravu.⁹⁴

Ve čtvrtek 12. února 1948 se naposledy sešel bezpečnostní výbor ÚNS. Členové výboru velmi kriticky vystupovali proti ministerstvu vnitra. Za stranu národně socialistickou byli členy výboru V. Krajina, O. Čížek a O. Hora. Výbor vypracoval pětibodové usnesení, jež bylo přijato proti hlasům komunistů; dle něho se má zřídit komise, která prošetří jednání

⁹⁰ HANZLÍK, František. *Únor 1948 výsledek nerovného zápasu*, s. 178

⁹¹ RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie: svědectví přímého účastníka*, s. 153

⁹² tamtéž, s. 153

⁹³ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s. 483

⁹⁴ HORA, Ota. *Svědectví o puči: Z bojů proti komunizaci Československa II*, s. 102

vyšetřujících orgánů ministerstva vnitra, dle tohoto usnesení měl též ministr vnitra zrušit dosavadní dislokace příslušníků SNB.⁹⁵

2.9 Únorová krize

Schůze vlády, která se konala 13. února 1948, měla jednat o osnově zákona o národním pojištění, kromě jiného měl však vystoupit Drtina se zprávou o krčmaňském případu. Toto vystoupení bylo záminkou pro nekomunistické strany pro otevření diskuze o praktikách Bezpečnosti a o snaze donutit komunisty ke změnám. Zřejmě z toho důvodu vedení KSČ doporučilo ministru vnitra Noskovi, aby se na schůzi nedostavil.⁹⁶

P. Drtina předložil zprávu o stavu Bezpečnosti, v níž ukázal, že změny prováděné komunisty v Bezpečnosti jsou plánované a připravované. Navrhl vytvoření komise, „která by se poměry v policejních orgánech i přednesenými stížnostmi podrobně zabývala a která by pak učinila vládě návrh, jak odstranit nezákonnost a nedemokratičnost metod, které se zejména ve státní policii zahnízdily, a jak zabránit dalšímu jednostrannému zneužívání policejní moci.“⁹⁷ Poté vypukla prudká diskuze.

Mezitím poslanec Hora vyhledalo několik důstojníků SNB s informací, že zemský velitel plukovník Dybal z KSČ vydal povel k výměně dalších 8 nekomunistických důstojníků v Praze a k jejich přesunutí z velitelských míst do správní služby. Výměna za komunistické velitele má být provedena 14. února 1948. Hora se důstojníků zeptal, k čemu konkrétně změna povede, a dozvěděl se, že tím ztrácejí přístup ke skladištím zbraní v Praze a komunisté jsou tak budou připraveni provést jednoduše puč.⁹⁸ Hora jako člen bezpečnostního výboru parlamentu podal stížnost a navrhl zastavit přesun důstojníků. 13. února 1948 zjistil, že jeho protest nebyl úspěšný. Došel tedy na zasedání vlády a nechal si zavolat ministry Zenkla a Drtinu. Postupně vyšli oba dva, aby se informovali o vážnosti situace. Důležité bylo získat podporu ostatních nekomunistických stran na jednání vlády. Proto informovali členy Demokratické strany, jejíž ministři se chystali odletět na Slovensko a stranu lidovou prostřednictvím ministra Hály. Zároveň Hálu požádali, zda může na zasedání vlády přijít výjimečně i její předseda Šrámek⁹⁹. Majer, který vyšel též ze zasedací síně, byl pověřen informovat ostatní sociálně demokratické ministry. Zpráva Oty Hory údajně zapůsobila jako bomba. „Zcela to stačilo, aby všichni demokratičtí ministři pochopili, že nesmějí ztratit

⁹⁵ KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*, s. 283

⁹⁶ tamtéž, s. 287

⁹⁷ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s. 483

⁹⁸ HORA, Ota. *Svědectví o puči: Z bojů proti komunizaci Československa II*, s. 107

⁹⁹ Šrámek se běžných jednání vlády většinou neúčastnil.

jedinou vteřinu, chtějí-li komunistům zabránit, aby se definitivně zmocnili bezpečnostního aparátu.“¹⁰⁰

P. Zenkl proto žádal jménem ministrů ČSNS zrušení rozkazu o výměně velitelů a také, aby o splnění požadavku vlády bylo informováno na příští schůzi, která se měla konat 17. února 1948. Pro jeho návrh hlasovali všichni účastníci jednání kromě ministrů KSČ. Dle P. Drtiny šlo o další významné vítězství nekomunistické většiny ve vládě, která se snažila o zachování demokracie a parlamentarismu.¹⁰¹

H. Ripka během víkendu získal z tajného zdroje informace o plánovaném sjezdu závodních rad, kde měl být odhlasován program další radikální socializace, velkého znárodnění všech podniků s více než padesáti zaměstnanci a zestátnění veškerého zahraničního obchodu. Instrukce dle jeho zdroje přicházely přímo z Kominterny.¹⁰² Tím se dle Ripky komunisté pokusili rozdělit demokratickou opozici, protože sociální demokracie jen s obtížemi mohla jít proti takovému programu. To byl podstatný bod, důležitý pro rozhodování o dalších krocích ministrů ČSNS.

Jako každé pondělí, tak se i 16. února 1948 večer sešlo užší vedení národních socialistů k naplánování dalšího taktického postupu. Museli počítat s tím, že komunisté neustoupí. Jak vzpomíná J. Firt ve svých Záznamech, Gottwald hned během hlasování prohlašoval, že se ministři moc pletou, pokud počítají s tím, že jim komunisté ustoupí a změnu velitelů odvolají.¹⁰³

Informace, které přinesl Ripka o sjezdu závodních rad, dal impuls k radikálním řešením. Národní socialisté nebyli ochotni schvalovat další znárodnění. Gottwaldova vláda slíbila znárodnění ukončit, s tím do ní národní socialisté vstupovali. Upozornili na to, že se dostatečně neprojevil užitek těchto hospodářských změn, spíše naopak znárodnění přineslo více problémů. Dále také nebyly realizovány přislíbené finanční kompenzace. Z těchto důvodů, pokud by byl požadavek na hlubší znárodnění přednesen, národní socialisté by museli jít do demise, a to za podmínek odmítnutí dalších socializačním požadavkům, tedy proti nemalé části československé veřejnosti, a z tohoto důvodu by demise byla krokem, který by ČSNS v očích veřejnosti uškodil.¹⁰⁴

H. Ripka tedy navrhoval, aby v případě, že komunisté neustoupí ve věci odvolání pražských velitelů SNB, ministři národních socialistů půjdou do demise ještě před sjezdem. Nakloněn demisi byl v tu chvíli pouze Ripka s Krajínou. Zenkl s Drtinou byli jako vždy

¹⁰⁰ RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie: svědectví přímého účastníka*, s. 184

¹⁰¹ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s. 485

¹⁰² RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie: svědectví přímého účastníka*, s. 186

¹⁰³ FIRT, Julius. *Záznamy*, s. 14

¹⁰⁴ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s. 491-493

zdrženlivější, i když takový vývoj nevyklučovali. Naopak Firt dle svých memoárů byl proti demisi, mělo by se počkat až po sjezdu, ne podávat demisi, když bude Praha zaplněná delegáty sjezdu; masou lidu, kterou kontrolují komunisté.¹⁰⁵

Řešila se i otázka případného zásahu Moskvy, protože Krajina obdržel informace, že se podél hranic pohybují jednotky Rudé armády. Ripka argumentoval, že nevěří, že by v nastalé situaci mohlo dojít k ozbrojenému zásahu, ale kdyby přece jenom, alespoň by to bylo důkazem pro ostatní země, že v Československu lze totalitní režim zavést jen násilím.¹⁰⁶ Navrhoval následující plán: budou trvat na provedení usnesení vlády ze 13. února. Dokud nedojde k jeho splnění, nezúčastní se žádného jiného jednání. Ostatní strany budou informovány a vyzvány ke společnému postupu, v případě, že komunisté neustoupí, budou ministři ochotni jít do demise. Na středu bylo svoláno předsednictvo strany, aby jim postup i případnou demisi schválilo.¹⁰⁷

Další událostí ze 16. února bylo svolání rolnických komisí na 28. a 29. února do Prahy. Byla to reakce na událost z 12. února, kdy zemědělský výbor parlamentu odmítl návrhy zákona ministra zemědělství Ďuriše.¹⁰⁸

Další vládní schůze se sešla 17. února 1948. Nosek byl stále nepřítomen, dle Gottwalda byl stále nemocný a bylo třeba počkat na jeho uzdravení. Demokratičtí ministři se s tím nechtěli spokojit, žádali informaci, zda usnesení vlády bylo či nebylo splněno. Komunisté přenesli diskuzi do jiné roviny, dle jejich argumentace vláda nemá právo cokoli nařizovat jednotlivým rezortním ministrům, mohli by tak totiž přehlasovat každou ministerskou vyhlášku. Na druhé straně nekomunističtí ministři tvrdili, že vláda má právo rozhodovat za každého rezortního ministra.¹⁰⁹ Diskuze nevedla ke kýženým výsledkům a Gottwald tak před polednem schůzi přerušil a odjel o situaci informovat prezidenta. Po jeho návratu se opět otevřelo jednání vlády, ale se stejnými výsledky. Gottwald tak opět schůzi přerušil a jednání odložil na 20. února. Nekomunisté nesouhlasili a setkání skončilo v hádkách.

Hned poté se sešli ministři strany národně socialistické, lidové a slovenští demokraté v kanceláři u Jana Šrámka a domluvili se na obdobném postupu, který předtím navrhoval Ripka.

„Události tohoto dne uspíšili krizi, která již byla neodvratná: neústupnost komunistů rovnající se provokaci, nové dramatické konflikty mezi komunisty a nekomunisty ve vládě, intervence Klementa Gottwalda, který informoval prezidenta o údajných úmyslech

¹⁰⁵ FIRT, Julius. *Záznamy*, s. 14

¹⁰⁶ RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie: svědectví přímého účastníka*, s. 189

¹⁰⁷ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s. 494

¹⁰⁸ FIRT, Julius. *Záznamy*, s. 13

¹⁰⁹ KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*, s. 292

nekomunistických stran, komuniké politbyra komunistické strany volající 'pracující třídu' do boje proti 'reakci', neotřesitelné odhodlání nekomunistických stran postupovat solidárně a kategoricky požadovat, aby byla respektována vládní rozhodnutí – to byly události onoho památného úterka, který se měl stát osudným.¹¹⁰

Dalšího dne (18. února 1948) měli Zenkl s Ripkou sjednanou audienci u prezidenta Beneše. Byla to ona audience, o které se později vedly velké spory, protože dle vzpomínek národních socialistů byl E. Beneš o demisi informován a souhlasil s ní, což on sám později popřel. K rozhovorům národních socialistů s E. Benešem a jeho postoji v celé krizi se ještě vrátím v samostatné kapitole. Pro tuto chvíli bylo důležité, že Ripka i Zenkl odcházeli od Beneše uklidnění s tím, že prezidentovo stanovisko se prakticky nelišilo od stanoviska národně socialistického. Prezident Beneš ministry několikrát ujistil, že nepřijme vládu, která by byla sestavena bez účasti všech stran Národní fronty.¹¹¹

Vedení ČSNS informovalo o schůzce u prezidenta předsednictvo strany. Schůzi střídavě předsedal Zenkl s Davidem a jednání dle všeho bylo poměrně rušné. Nicméně všichni se shodli na podpoře ministrů a nikdo se proti demisi vyloženě nestavěl.

Proč se předsednictvo strany též stavělo pro demisi, lze prezentovat na názoru Oty Hory. „Soudil jsem, že nepodáme-li demisi, komunisté tak jako tak puč provedou, nekomunistické ministry z vlády vyhodí a parlament rozpustí. Kromě toho přísně důvěrné zasedání ústředního výboru KSČ dne 8. února, tedy dávno před vládní krizí a demisí jasně naznačilo, že svolání komunistického sjezdu závodních rad do Prahy na den 22. února 1948 a rolnických komisí na den 29. února 1948 s jejich požadavky příčícími se Košickému programu, by byly naprosto nepřijatelné nekomunistickým ministrům. A tak i bez demise opakovala by se v malém 'ruská revoluce' z r. 1917.“¹¹²

Na schůzi předsednictva ČSNS bylo přijato usnesení, dle kterého byl zřízen Fond bratrské pomoci pod vedením J. Davida pro straníky, jež byli vystaveni komunistickému teroru, byl schválen postup ministrů a udělena jim plná moc pro další jednání. Zároveň bylo odmítnuto svolání KSČ, že ze strany demokratů se jedná o snahu vytvořit úřednickou vládu a bylo řečeno, že strana národně socialistická bude nadále usilovat o udržení Národní fronty a spolupráce. Na závěr předsednictvo doporučilo svým členům účastnit se jednání ve vládě a Národní frontě, pouze pokud bude zjednána náprava v SNB.¹¹³

---

¹¹⁰ RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie: svědectví přímého účastníka*, s. 192

¹¹¹ tamtéž, s. 198

¹¹² HORA, Ota. *Svědectví o puči: Z bojů proti komunistické Československa II*, s. 124

¹¹³ tamtéž, s.125

Ve čtvrtek 19. února 1948 se Zenkl s Drtinou sešli v bytě u Drtiny na společném obědě se zástupci sociální demokracie Laušmanem a Tymešem. Informovali se o současném dění a zjišťovali vzájemné pozice. Zenkl s Drtinou byli na jedné straně potěšeni, že ani sociální demokraté nemají dále chuť ustupovat komunistickým praktikám, na straně druhé jim nevěřili natolik, aby se jim svěřili s připravovanou demisí. Důvody uvedl ve svých pamětech Drtina; nechtěli zbytečně rozbít jednotu sociální demokracie, která i v posledních vládních jednáních nevystupovala příliš sebejistě, převládala v nich nedůvěra k poválečné politice strany, stejně tak měli dost rezervovaný postoj k předsedovi Laušmanovi. Jako marxistická strana byla sociální demokracie v jiném postavení a měla by vystupovat více odděleně a demisi podat později z důvodu neschopnosti vydržet ve vládě kvůli totalitářským snahám komunistů.¹¹⁴

Národním socialistům také neunikla skutečnost, že 19. února 1948 ve tři hodiny odpoledne přiletěl Zorin.¹¹⁵ Jako oficiální důvod se uváděl dohled nad dodávkami obilí, které přicházely ze Sovětského svazu a účast na nedělní slavnosti sovětsko-československého přátelství. Ovšem skutečné důvody byly všem zřejmé. Sovětský svaz měl majoritní zájem na urychlení krize a její vyřešení ve prospěch komunistické strany a Zorin zřejmě přijel na věc dohlížet a radit.¹¹⁶ Že politická situace v Československu nezůstala bez povšimnutí ani na Západě dokazoval fakt, že se téhož dne vrátil i americký vyslanec Lawrence Steinhardt, který předčasně ukončil svoji léčbu v zahraničí.

2.9.1 20.únor

Den, který se zapsal do dějin, byl 20. únor 1948. Toho dne byla svolána schůze vlády na desátou hodinu. Na program byla zařazena zpráva generála Svobody o některých význačných zjištěních Obranného zpravodajství. Ministři ČSNS získali informace, že ve zprávě má být údajně odhaleno podezření z velezrady Petra Zenkla a Prokopa Drtiny.¹¹⁷ Ministři se domlouvali, že se schůze nezúčastní. Informovali také slovenské demokraty a lidovce, kteří se k nim připojili. Sociální demokraté byli také informováni, ale ti si ponechali otevřené dveře, schůze se zúčastnili, ale nehodlali jednat, dokud nebudou přítomny všechny strany Národní fronty. Na schůzi byl z ministrů odborníků přítomen pouze gen. Svoboda, J. Masaryk byl, po celou dobu vrcholící krize omluven pro nemoc.

---

¹¹⁴ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s. 504-505

¹¹⁵ Valerian Zorin (1902-1986) byl v únoru 1948 náměstek sovětského ministra zahraničí a předtím sovětským velvyslancem v Československu.

¹¹⁶ JOSTEN, Josef. *Československo žaluje*, s. 77

¹¹⁷ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s. 508

P. Zenkl napsal jménem ministrů strany národně socialistické na zasedání vlády vzkaz, že jsou ochotni se zúčastnit vládního jednání pouze pod podmínkou, že bylo vyhověno usnesení vlády ze 13. února 1948. Gottwald odpověděl, ať se dostaví, že o této záležitosti je připraven informovat sám Nosek. Na to Zenkl odpověděl, že strana má informace, že usnesení vlády provedeno nebylo a dle předchozího prohlášení se tak národně socialističtí ministři jednání nezúčastní. Mezitím stále fungoval vzájemný kontakt s ostatními stranami. Po napsání druhého dopisu se definitivně národně socialističtí ministři rozhodli pro podání demise. „Kdybychom se k demisi neodhodlali a trpěli tento komunistický diktát, byli bychom se dopustili porušení svého ústavního slibu, který jsme složili do rukou prezidenta republiky, a byli bychom vinni porušením zákonů a ústavy. Proto pro nás nebylo nyní nejmenších pochybností, že po dnešním provokativním jednání Gottwaldově nemáme jiné volby, než podat demisi.“¹¹⁸

Ministři všech nekomunistické strany, kromě sociální demokracie, se setkali u Jana Šrámka v kanceláři a domluvili se na podání demise. Všichni přítomní s demisí souhlasili, jen Šrámek se ještě zeptal na názor prezidenta Beneše. Národní socialisté mu tlumočili svůj názor a přesvědčení, že E. Beneš půjde s nimi a v demisi je podpoří.¹¹⁹

P. Zenkl volal prezidentovi a informoval ho o podání demise, rozhovor byl velmi krátký a stručný a později vykládán více způsoby. Zenkl však všem přítomným tlumočil, že Beneš souhlasí.¹²⁰

Národní socialisté podali demisi jako první. Kolem čtvrté hodiny dorazil na Hrad Vladimír Krajina s písemnými demisemi náměstka předsedy vlády Zenkla, ministra spravedlnosti Drtiny, ministra zahraničního obchodu Ripky a ministra školství Stránského. K prezidentovi se ale nedostal, písemnou demisi převzal Smutný. Dopis obsahoval stručné důvody, proč národní socialisté odstupují, byla to dle nich poslední možná cesta, jiné způsoby nevedly k výsledkům. „v neposlední řadě je to i naše stížnost na celou personální politiku ministerstva vnitra“, které se shromažďuje v rukách jedné strany, je nezbytné „aby bezpečnostní služba sloužila všem občanům bez rozdílu politické příslušnosti“ a že požadavek vlády z 13. února stále nebyl proveden.¹²¹

Téhož dne podali demisi slovenští demokraté jednotlivě, avšak všichni, náměstek předsedy vlády Štefan Kočvara¹²², ministr dopravy Ivan Pietor, ministr pro sjednocení zákonů

¹¹⁸ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s. 511

¹¹⁹ tamtéž, s. 513

¹²⁰ FIRT, Julius. *Záznamy*, s. 16

¹²¹ *Dopis národně socialistických politiků prezidentu Benešovi z 20.2.1948* in *Únor 1948: šedesát let poté : sborník textů*. Editor Jindřich Dejmek, Marek Loužek, s. 156

¹²² Kočvara vystřídal ve funkci Ursínyho 25.11.1947

Mikuláš Franek a státní tajemník v ministerstvu národní obrany Ján Lichner. Lidovci pak demisi předali ústně, u Beneše byl ministr pošt František Hála a podal demisi i za své stranické kolegy, náměstka předsedy vlády Jana Šrámka, ministra techniky Jana Kopeckého¹²³, ministra zdravotnictví Adolfa Procházku. Strany se při podání demise zároveň domluvily na tom, že budou své funkce vykonávat dále, než se projeví důsledky podané demise, než zareagují komunisté a též dle toho, jak zareagují sociální demokraté.¹²⁴

Po podání demise národně socialističtí ministři nepostupovali příliš aktivně. Navečer 20. února 1948 bylo svoláno předsednictvo strany a přijato prohlášení, kterým předsednictvo schválilo postup ministrů, odmítlo nařčení komunistů, že se národní socialisté snaží rozvrátit Národní frontu a že jejich akce jsou namířeny proti vládnímu programu, a vyzvalo členy ke klidnému vyčkání dalších kroků ústavních orgánů.¹²⁵ Toto vyčítal vedení strany například Hora, podle něj proti komunistické organizovanosti tento styl jednání nebyl dostatečný. „Rozdíl mezi do posledního člena zmobilizovanou komunistickou stranou a jasnými násilnickými cíli nastolit diktaturu a mezi dokonale nezmobilizovanými členy demokratických stran se jasně projevil v pátek 20. února 1948, kdy byla podána demise dvanácti ministrů demokratických stran. Zatímco předsednictvo ÚV KSČ zasedalo téměř nepřetržitě celý den i v noci, předsednictvo čs. strany národně socialistické bylo svoláno na 18. hodin a vydalo stručné prohlášení.“¹²⁶ Prohlášení vyzývalo ke klidu a k vyčkávání, což podle Hory nebylo dostatečnou obranou proti komunistickému organizování davů.

Pozdě večer se sešlo představenstvo sociální demokracie. Prozatím se k demisi nepřipojilo, nicméně kritizovalo i chování komunistů. Definitivní rozhodnutí bylo odloženo až na setkání výkonného výboru, který byl svolán na 23. února.¹²⁷

2.9.2 21.únor

Národně socialističtí ministři znovu nastoupili do svých úřadů. Komunistické akce narychlo zorganizované a masově zastoupené však vyvolávaly všeobecný neklid. Ripku zneklidňovalo, že s Benešem zatím hovořili pouze komunisté. Nebyla udělena audience ani národním socialistům, ani slovenským demokratům, se slovy, že prezident potřebuje odpočinek.¹²⁸ Drtina byl překvapen Gottwaldovým agresivním projevem na Staroměstském náměstí z 21. února 1948, ve kterém argumentoval vládní většinou a vyzýval k zakládání

¹²³ Kopecký vystřídal ve funkci Vošahlíka 28.8.2946

¹²⁴ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s. 515

¹²⁵ HORA, Ota. *Svědectví o puči: Z bojů proti komunistické organizaci Československa II*, s. 138; DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s. 515

¹²⁶ HORA, Ota. *Svědectví o puči: Z bojů proti komunistické organizaci Československa II*, s.137-138

¹²⁷ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s. 516

¹²⁸ RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie: svědectví přímého účastníka*, s. 216

akčních výborů. Drtina věřil, že se k ministrům v demisi brzy připojí Masaryk a ke vstupu do akčních výborů se nekomunisté nenechají zlákat Gottwaldovým vystoupením. Očekával též razantní zásah E. Beneše.¹²⁹

Prokop Drtina měl již delší dobu domluvený oběd s Bohumilem Laušmanem, kterého se měl rovněž zúčastnit generál Svoboda a náčelník generálního štábu Bohumil Boček. Shodou okolností se schůzky zúčastnil i Jan Jína z prezidentské kanceláře, který dělal prostředníka mezi Benešem a národními socialisty již delší dobu. Jína tlumočil Benešovo stanovisko, že byl demisí velmi překvapen. Dle národně socialistických ministrů, to byl i to jeden z důvodů, proč se sociální demokraté nepřidali k demisi; zdálo se, že prezidentovo stanovisko kolísá. Beneš byl prý také překvapen, že se nečiní žádné manifestace proti komunistům. Drtina byl zaražen, počítali s tím, že Beneš chce věci řešit parlamentní cestou a nevynášet krizi na ulici.¹³⁰

Vedení strany se chystalo svolat v Praze i jinde manifestace na 24. a 26. února, kalkulovalo s tím, že krize bude vleklá a na aktivizaci nekomunistického obyvatelstva bude tedy dostatek času. Předsednictvo národních socialistů se též velmi razantně postavilo proti vytváření akčních výborů složených z údajně „demokratických a pokrokových zástupců všech stran a celonárodních organizací.“¹³¹

2.9.3 22.únor

V neděli 22. února 1948 dopoledne se konalo slavnostní zasedání u příležitosti oslav československo-sovětského přátelství, zahájených v Národním divadle v Praze. Gottwald zde tvrdě napadl ministry v demisi, kteří se pokusili dle něho rozvrátit vládu. Schůze na závěr přijala Manifest Svazu československo-sovětského přátelství, ve kterém se postavila za komunistické řešení krize a za pevný svazek se SSSR.¹³² V neděli 22. února se sešli delegáti závodních rad na sjezdu v Průmyslovém paláci v Praze. Přijelo 7914 delegátů, a dalších zhruba 1000 hostů.¹³³ Hlavními řečníky byli Gottwald, Zápotocký a komunistický předseda slovenských odborů František Zupka. Gottwaldův zahajující projev se týkal především vládní krize, předestřel i návod na vyřešení krize. Podle Gottwalda mělo dojít k přijetí demise a vláda měla být doplněna novými lidmi.¹³⁴ Dle očekávání sjezd závodních rad přijal rezoluce požadující další radikální socializaci a novou pozemkovou reformu. Odmítl útoky

¹²⁹ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s. 518-519

¹³⁰ tamtéž, s. 521

¹³¹ RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie: svědectví přímého účastníka*, s. 213

¹³² VEBER, Václav. *Osudové únorové dny: 1948*, s. 269

¹³³ tamtéž, s. 266

¹³⁴ tamtéž, s. 268

nekomunistických ministrů na SNB a postavil se za komunistické požadavky. Též odeslal telegram prezidentovi; vláda Národní fronty měla být udržena a reorganizována tak, aby byla schopna dále fungovat a plnit úkoly, ke kterým se zavázala.¹³⁵

Národní socialisté se večer 22. února opět sešli u Drtiny. Pomalu ztráceli optimismus, chyběly informace od prezidenta Beneše a pomalu si uvědomovali, že podcenili organizační schopnosti komunistů. Na každém rohu byli svědky toho, že komunisté byli na vývoj událostí připraveni dlouho předtím, a demise, která demokratických ministrů je nezaskočila. K Drtinovi se kromě národně socialistických ministrů Stránského, Ripky¹³⁶, tajemníka Krajiny a poslance Firta, dostavil i ministr pošt Hála a poslanec Ducháček ze strany lidové. Přišel J. Jína z prezidentské kanceláře a přinesl pesimistické zprávy. Komunisté vyvíjeli nátlak na Beneše, ten odjel do Lán, aby vše promyslel. Na vývoj událostí hleděl prezident prý velice skepticky a uvažoval, že bude muset demise přijmout; strany by měly vyslat k jednání s Gottwaldem jiné zástupce, protože Gottwald odmítal jednat s ministry, kteří podali demisi. Beneš se divil, že strany nepodnikaly žádné akce na podporu jejich věci, zvláště tváří tvář manifestacím organizovaných komunisty.

Prekvapení demokraté sepsali Benešovi dopis, ve kterém ho ujistili, že morálka obyvatelstva je dobrá. „Musí vědět, že za ním stojí skoro celý národ, musí si uvědomit, že mu v této kritické chvíli důvěřuje a očekává od něho, že zasáhne s celou svou autoritou, aby zabránil manévru, který má v naší zemi svrhnout demokracii.“¹³⁷

Dle vzpomínek J. Firta používal Ripka na adresu prezidenta velmi silných slov, jak u něj bylo v takových chvílích běžné. Rozčiloval se, že ať klidně popírá, že o demisi nevěděl, jinak je ale povinen jednat v duchu ústavy a v duchu dohod o Národní frontě.¹³⁸

Údajně ještě došlo ke snaze svolat v Praze velkou manifestaci, která by podpořila demise demokratických ministrů. K této iniciativě se však postavil s rozpaky právě H. Ripka, který na prezidentovo přání nechtěl přenášet boje na ulici a chtěl nechat krizi vyřešit vládní cestou. Z téhož důvodu nechtěl postavit komunisty do totální izolace a vyvolávat dojem komplotu.¹³⁹ Ať tak či onak k organizování manifestací proti komunistům nedošlo. Mezitím se již Praha dostala do komunistického obležení. Organizovaly se Lidové milice, které měly zajistit převahu ve městě, zabránit sdružování větších setkání údajně „reakce“, obsadit všechny příjezdové cesty a zajistit strategická místa.¹⁴⁰ Poměrně čile byly již ustavovány akční

¹³⁵ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny: 1948*, s. 269

¹³⁶ Zenkl je toho večera mimo Prahu

¹³⁷ RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie: svědectví přímého účastníka*, s. 224

¹³⁸ FIRT, Julius. *Záznamy*, s. 26

¹³⁹ tamtéž. s. 27

¹⁴⁰ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny: 1948*, s. 272

výbory Národní fronty. Národní socialisté si byli tohoto všeho vědomi, řada jejich funkcionářů byla zatčena a mnoho dalších bylo vystaveno komunistickému tlaku.

Drtina s Ripkou se ještě pozdního večera setkali se sociálními demokraty, jmenovitě s Laušmanem a Vilímem a poslancem Vilímem Bernardem. Bylo důležité přesvědčit sociální demokraty, aby do demise vstoupili s nimi. Sami prý museli vidět, o co se komunisté v Praze snažili, a že tohle jsou osudové chvíle, které rozhodnou vše. Nicméně Laušman s Vilímem viděli situaci velmi pesimisticky, sociální demokracie byla rozdvojená a pravicové složky ochotné jít do demise v ní ztrácely převahu. Kupříkladu Václav Majer, který vystupoval proti komunistům nejvíc z ministrů sociální demokracie, zřejmě nechtěl podat demisi, aby komunisté nezůstali v Národní frontě izolovaní a neoháněli se tak komplotem demokratů.¹⁴¹

Komunisté se postupně snažili obsadit úřadovny a sekretariáty národně socialistických ministrů. Na ministerstvu školství již fungoval akční výbor, který zabránil ve vstupu Jaroslavu Stránskému. Drtinovo ministerstvo bylo hlídáno Bezpečností a lidovými milicemi. Byli zatýkáni nejbližší spolupracovníci Krajiny. K Drtinovi se dostaly informace, že byli zadrženi vyšetřovatelé z krčmaňské aféry. Všechny tyto stížnosti se hromadily u prezidenta Beneše na Hradě, ten intervenoval u Gottwalda, ale bezúspěšně. Dostalo se mu odpovědi, že se jednalo o opatření, která byla nezbytná k udržení klidu.¹⁴²

2.9.4 23.únor

Vedení národních socialistů se ráno 23. února 1948 sešlo v Melantrichu u Julia Firta. Informovali Zenkla, který se vrátil ráno do Prahy, o nedělní schůzce a o dopisu prezidentovi. Do toho volal Jína z prezidentské kanceláře; od kterého se dozvěděli, že jsou volání k audienci u prezidenta na čtvrtou hodinu odpolední. Prezident se chystal vyjednávat se všemi stranami. Rozhodnutí o dalších aktivitách strany bylo odloženo až po setkání se prezidentem.

Mezitím po celý den zasedal ÚVV sociální demokracie. Snahy Václava Majera připojit se k demisi však vyšly na prázdno. Měl sice podporu starých straníků, jako například Vojty Beneše, ale tou dobou již silnější levé křídlo jeho návrhy zamítlo.¹⁴³

Firt se diskutoval se Šrámkem o současné situaci, Šrámek již viděl věc jako prohranou. Beneš dle jeho názoru už neměl možnost nadcházející věci nijak zastavit. „Nemyslíte, že ta věc je prohraná? To je přece podle všeho puč a to Beneš nezastaví, k tomu nemá síly. Ale musíme to důstojně dohrát. Já počítám se svou novou emigrací.“¹⁴⁴

¹⁴¹ KLÁTIL, František. *Republika nad stranami: o vzniku a vývoji Československé strany národně socialistické, 1897-1948*, s. 320

¹⁴² KOUTEK, Ondřej. *Prokop Drtina: osud československého demokrata*, s. 337

¹⁴³ tamtéž, s. 337

¹⁴⁴ FIRT, Julius. *Záznamy*, s. 28-29

Na Hrad dle Ripkových slov přijeli ministři mírně znepokojeni, ale byli příjemně překvapeni Benešovým pevným postojem. Jan Jína je ještě před vstupem k prezidentovi ujišťoval, že je prezident v dobré formě a že ho jejich včerejší dopis velmi vzpružil.¹⁴⁵

E. Beneš slíbil ministrům, že Gottwaldovi neustoupí a ačkoli na něho vyvíjí tlak, že nepřijme vládu bez zástupců všech stran Národní fronty. Ministři prezidentovi navrhli, aby sepsal komuniké, které by přečetl lidu, že by na veřejnost jeho pohled na věc moc zapůsobil. E. Beneš souhlasil, rozhlasové vystoupení naplánoval na nejbližší dny.¹⁴⁶ Nejlepší by dle národních socialistů bylo přinutit Gottwalda k demisi celé vlády, což ale nešlo, dokud bude mít většinu. Ujišťovali prezidenta, že jsou ochotni jednat o novém složení vlády, jen trvali na účasti Drtiny v přetvořené vládě.¹⁴⁷

Ministři přímo od Beneše jeli na zasedání předsednictva strany na Náměstí republiky. Před sekretariátem strany se shlukovaly skupinky občanů a vyjadřovaly ministrům podporu. Na schůzi Zenkl informoval přítomné o proběhlém rozhovoru s prezidentem. Slibem prezidenta získali národní socialisté znovu na sebedůvěře, vyzvali své stoupence ke klidu a ve víru v ústavní orgány, které jistě krizi vyřeší. Předsednictvo se usneslo na znění dopisu prezidentu Benešovi, kde znovu zopakovalo svá stanoviska, že se nesnaží o úřednickou vládu, opakovalo důvody, proč byli ministři donuceni k demisi a že jsou ochotni nadále spolupracovat v rámci Národní fronty.¹⁴⁸ Dohodnuty byly podrobnosti schůze zastupitelstva strany, která se měla odehrát následujícího dne.

Ministři byli vyvolávání davy, které se shromáždily pod okny, zejména Zenklovo jméno se ozývalo často. Davy vyvolávaly hesla na podporu demokracie, strany a Edvarda Beneše. Drtina vzpomíná, jak ho podpora veřejnosti vzpružila.¹⁴⁹ Shromáždění vysokoškolští studenti se chystali jít za prezidentem na Hrad. Vedoucí národních socialistů však vyzvali demonstranty ke klidu a k vyčkávání.

Večer se sešlo předsednictvo Ústavodárného národního shromáždění a odsouhlasilo Gottwaldův návrh, aby se zasedání, plánované na 24. února, odložilo.

2.9.5 24. únor

V úterý 24. února 1948 se konala generální stávková organizovaná ÚRO a komunisty.

¹⁴⁵ RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie: svědectví přímého účastníka*, s. 227

¹⁴⁶ FIRT, Julius. *Záznamy*, s. 30; RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie: svědectví přímého účastníka*, s. 233

¹⁴⁷ KOUTEK, Ondřej. *Prokop Drtina: osud československého demokrata*, s. 338

¹⁴⁸ SMUTNÝ, Jaromír. *Svědectví prezidentova kancléře*, s. 138

¹⁴⁹ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s. 549

V novinách vyšlo, že sociální demokracie se rozdvouje a 17 poslanců v čele Fierlingerem chce zůstat ve vládě a jít s Gottwaldem, 22 se odmítá připojit a podporují ministry v demisi.¹⁵⁰

Téhož dne se konala schůze zastupitelstva národních socialistů, byla to poslední schůzka strany v této podobě a zúčastnilo se asi dvě stě delegátů.¹⁵¹ Hlavní referáty prezentovali Zenkl, Stránský a Drtina. Vystoupil též generální tajemník strany Krajina. Sjezd zaslal pozdravný telegram prezidentu Benešovi. Ministři v něm vysvětlovali důvody své demise a svého dosavadního postupu, a tyto jejich kroky byly sjezdem schváleny. Účastníci sjezdu se dozvěděli o ustavující schůzi Ústředního akčního výboru Národní fronty, která proběhla o den dříve v Reprezentačním domě a byli z toho velmi rozrušeni.¹⁵²

Poté se rozproutila debata o možnosti nové Gottwaldovy vlády, vstoupit do jednání navrhl Alois Neuman, který též podporoval účast straníků na Ústředním akčním výboru Národní fronty. Účast v tomto orgánu však strana zakazovala. Neuman byl tázán, zda je ochoten vstoupit do Gottwaldovy vlády. Neuman připustil, že zvažuje neuposlechnutí směrnic strany a že mu Gottwald nabídl křeslo. Delegáti byli Neumanovým přiznáním rozhořčeni a ten raději opustil jednací sál.¹⁵³ Mezi delegáty stále převažoval optimismus, přinášeli dobré zprávy o stranické pevnosti členů v jednotlivých krajích, věřili, že dojde k volbám a v nich komunisté prohrají. Na druhé straně z Drtinových vzpomínek vyplývá, že zastupitelstvo spíše pasivně přijímalo aktivity vedení, než by se aktivně snažilo zasahovat. Ačkoli bylo jasné, že přes veškeré Benešovy snahy bude velmi těžké dohodnout se s Gottwaldem, nebyla navržena žádná organizační opatření v případě potřeby, též nebylo navrženo, aby byly organizovány manifestace, aby jednání ústředního výboru zasedalo po celou dobu krize. Sjezd zastupitelstva schválil postup vedení strany, „Ale pozitivního přinesla debata málo a iniciativního téměř nic. V tom směru nebylo možno být spokojen ani s vynalézavostí ani s iniciativou zastupitelstva. Oboje mu chybělo. Snad to částečně způsobovala značná autorita, které se těšilo vedení strany, najmě všichni čtyři ministři, že v tak těžké a kritické situaci nikdo neměl dost smělosti vystoupit se samostatnými a novými podněty, když s nimi nepřišli ani vedoucí lidé.“¹⁵⁴

¹⁵⁰ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s. 551

¹⁵¹ KOUTEK, Ondřej. *Prokop Drtina: osud československého demokrata*, s. 340

¹⁵² HORA, Ota. *Svědectví o puči: Z bojů proti komunistické Československu II*, s. 158

¹⁵³ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s. 553;

KOUTEK, Ondřej. *Prokop Drtina: osud československého demokrata*, s. 341

¹⁵⁴ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s. 556

V průběhu schůze se objevila další špatná zpráva; v budově sekretariátu strany se konala policejní prohlídka a přes protesty Krajinu byly odnášeny a konfiskovány mnohé stranické materiály.

2.9.6 25. únor

Posledním dnem krize se ukázala být středa 25. února 1948. Situace se vyvíjela velmi rychle a nepříznivým směrem. Již nevyšlo Svobodné slovo, akční výbor obsadil vydavatelství Melantrich. Ministrům bylo zabraňováno ve vstupu do jejich úřadů a nebyly k dispozici žádné zprávy z jednání z Pražského hradu. Stranu zradili někteří funkcionáři, kteří se zúčastnili základající schůze ústředního akčního výboru. Vedení bylo též překvapeno, že David dal souhlas s odročení plenární schůze ÚNS bez jejich vědomí.¹⁵⁵

Krajina odjel na Hrad a snažil se získat souhlas k přijetí národně socialistických ministrů, byl ale odmítnut. Zároveň ho však zástupci prezidentské kanceláře Smutný s Jínou ubezpečili, že Beneš stále pevně stojí za stanoviskem, na kterém se s nimi dohodl.

Kolem páté hodiny odpoledne však dostali ministři informaci, že prezident Beneš demisi přijal a rovnou podepsal jmenovací listinu nově nastupující vlády. Ripka telefonicky žádal kancelář prezidenta o udělení audience, avšak neúspěšně. Smutný mu vzkázal, že Beneš je přespříliš vyčerpán. Ministři byli v šoku, nejvíce zřejmě Drtina, který Benešovi bezmezně věřil. Přes ukřivdění, které pociťoval, však Drtina navrhl, aby se zúčastnění vyvarovali útoku na Beneše.

Dalšího dne se ministři Zenkl, Stránský, Drtina a Ripka vzdali všech svých politických funkcí.

---

¹⁵⁵ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s. 559

3. Prezident Edvard Beneš a národní socialisté

Edvard Beneš vstoupil do národně socialistické strany vzhledem k vývoji vnitropolitických událostí v první polovině 20. let 20. století. E. Beneš jako ministr zahraničí obhajoval ideu, že zahraniční politika musí být nadstranická a nesmí se jí dotýkat stranické boje. Kdyby záleželo na jeho vlastním uvážení, zřejmě by nevstoupil do žádné strany. Ale jelikož se za Benešovo zařazení do stranických řad stavil i Masaryk, Beneš se podvolil.¹⁵⁶ Již v roce 1920 kandidoval za národní socialisty jako nestraník, ale přesto to nebyla jasná volba. Mladý Beneš měl kupříkladu mnohem blíže k sociální demokracii, do které během studií i přispíval.¹⁵⁷ Ale neměl důvěru, stejně jako Masaryk, k prvorepublikovým stranám, stejně jako jemu by více vyhovoval systém menších bloků, což se také snaží prosadit v druhém exilu. Politika měla být dle E. Beneše pojímána vědecky, souhlasil s T.G. Masarykem, že důležité jsou vůdčí osobnosti, které musí být v čele demokratického státu. Z tohoto důvodu se jak Masaryk, tak i Beneš však museli bránit proti nařčením z elitářství.¹⁵⁸

Bylo možné, že na E. Beneše národní socialisté tak trochu zbyli. Národní demokracie byla vyloučena kvůli nevraživosti mezi jím a Kramářem. Nedá se ani tvrdit, že by Beneš vycházel se Švehlou. Strana lidová nepadala mimo jiné v úvahu kvůli prezidentově nevraživosti vůči klerikálům. Ani sociální demokracie o Beneše příliš nestála, i když ji třeba Masaryk, který národní socialisty a zejména Klofáče neměl rád, preferoval. Nicméně Beneš vstoupil do strany, která poskytovala mnoho prostoru k jeho teoretickému konceptu, a tento koncept E. Beneš v mnohém vetkl a prosadil do programu i politiky strany. Strana neměla ve 20. letech program, se kterým by nešlo pracovat, a navíc byla stranou prohrančí.

Dr. Beneš se ve straně prosadil výrazně až po roce 1926, kdy byl z vedení strany odstraněn Jiří Stříbrný. Beneš se pak angažoval na přípravě a finální podobě nového programu z roku 1931.

Po zvolení prezidentem v roce 1935 ze strany vystoupil, aby pokračoval v masarykovské tradici nadstranického prezidenta. Národně socialistická strana se však k Benešovu odkazu nepřestávala hlásit a byla i vnímána jako Benešova strana.

Za druhého exilu s Benešem spolupracovalo mnoho členů strany, ovšem stranictví v té chvíli nehrálo žádnou roli. Odbojová činnost měla být v Benešových očích pojímána jako nestranická, jako národní. Instrukce, které zajišťovaly fungování exilové vlády, nebyly

¹⁵⁶ KLÍMEK, Antonín. *Boj o hrad*, s. 265-266

¹⁵⁷ BENEŠ, Edvard. *Světová válka a naše revoluce*, s. 15

¹⁵⁸ ZEMAN, Zbyněk. *Edvard Beneš: politický životopis*, s. 55

stranické. „Neuznávám stran a stranicky se ve vládě nepracuje a nebude pracovat. Až do konce války ve věci té neustoupím.“¹⁵⁹

E. Beneš si byl vědom posunu, kterým po světové hospodářské krizi a vypuknutí druhé světové války musejí projít všechny demokratické státy. Potřebou renovace meziválečné liberální demokracie se zabýval v knize *Demokracie dnes a zítra* psané v roce 1939, doplňované spisy psanými v průběhu války. Dle E. Beneše bylo po tehdejší vývoji třeba sáhnout k více sociálním reformám. Věřil, že „(...)válka vytvoří velikou nivelizaci jednotlivých tříd národa, přivedí a vynutí si v řadě států značnou kolektivisaci velikého, zejména těžkého průmyslu a některých odvětví zemědělského průmyslu, a vyvolá značné změny v organizaci průmyslové a zemědělské výroby vůbec.“¹⁶⁰

V roce 1943 se začalo znovu řešit budoucí stranické rozložení v poválečné republice. Dr. Beneš se snažil prosadit svou koncepci tří stran. Jan Šrámek (předseda vlády v exilu) by měl vést stranu středu, Ladislav Karel Feierabend (ministr financí exilové vlády) by měl zorganizovat konzervativní stranu a strany socialistické by se měly spojit.

Beneš svůj návrh přednesl Státní radě¹⁶¹ v únoru 1943. Socialistické strany byly proti sloučení. Dle Feierabendových vzpomínek Hubert Ripka (národní socialista, státní tajemník v ministerstvu zahraničních věcí v exilové vládě v Londýně) kritizoval Benešův návrh pro neznalost domácích stranických poměrů, a že by komunisté v takovéto straně měli vedoucí roli.¹⁶² Beneš naopak věřil, že v takovéto sjednocené straně budou mít převahu rozumné živly a naopak se komunisté dostanou pod lepší kontrolu. Přesvědčoval exilové politiky, že je třeba vytvořit jednotnou dělnickou stranu, aby se zbytečně nedrobily síly a nedocházelo k boji stran, který by vedl k oslabení státu.

Jednání pokračovalo v Moskvě, kam prezident jel v prosinci 1943 též jednat s československými zástupci komunistické strany o budoucím základu obnoveného Československa. Považoval za důležité získat komunisty pro spolupráci ve vládě, než aby zůstali v opozici. V Moskvě se zúčastnil šesti jednání s Gottwaldem, Slánským, Švermou a Kopeckým.¹⁶³ Shodli se na významu spolupráce a národní jednoty, a Beneš souhlasil s konceptem Národní fronty; platformy, která by zahrnovala všechny politické strany. V této fázi se ještě počítalo i s demokratizovanými agrárníky.

---

¹⁵⁹ BENEŠ, Edvard, Vojta BENEŠ a Věra OLIVOVÁ. *Dopisy bratru Vojtovi, 1938-1944*, s. 45

¹⁶⁰ BENEŠ, Edvard. *Demokracie dnes a zítra*, s. 238-239

¹⁶¹ Státní rada byl poradní orgán jmenovaný prezidentem, jeho úkoly byly: kontrola vlády a rozpočtu, diskuze o přípravách republiky po válce, a měl být výrazem jednoty celého hnutí. - Beneš, Edvard. *Dopisy bratru Vojtovi, 1938-1944*, k vydání připravila Olivová Věra; Společnost Edvarda Beneše, Praha 1998

¹⁶² FEIERABEND, Ladislav Karel. *Politické vzpomínky III*, s. 121

¹⁶³ TÁBORSKÝ, Eduard. *Prezident Beneš mezi Západem a Východem*, s. 198

Dr. Beneš se snažil prosadit svou vizi nového stranického systému, tedy sjednocení komunistů, sociálních demokratů a národních socialistů do jedné levicové strany. Komunisté návrh zcela nezavrhovali, ale ponechali otázku otevřenou až do návratu do republiky. Nakonec návrh zavrhl stejně jako ostatní socialistické strany.

Beneš musel změnit názor a přistoupit na vytvoření bloku socialistických stran, které budou tvořit Národní frontu spolu s lidovci a stranou zemědělskou. Národní blok pracujícího lidu měst a venkova se vytvořil v březnu 1944, ale vztahy uvnitř byly přinejmenším komplikované. Komunisté využívali tohoto bloku při prosazování vlivu na exilové orgány v Londýně.¹⁶⁴

3.1 E. Beneš a národní socialisté po válce

Národní socialisté se od počátku své obnovy na konci války k Benešovi při řadě příležitostí hlásili. Prezident byl pro ně důležitou zárukou demokratického vývoje republiky a strana se vnímala jako následovatelka jeho idejí a jeho politiky. Též i nový program, který vytvářeli národní socialisté po roce 1945, obsahoval řadu tezí z programu z roku 1931, který byl z velké části Benešovým dílem.¹⁶⁵ Odrážel se v nich obdobný ideový posun, který bylo možno vidět u Beneše. Také dle národních socialistů byla potřeba výrazné přestavby prvorepublikové demokracie. Hlásili se k humanitní demokracii s koncepcí humanitního socialismu. Jejich program byl plný odkazů na Masaryka, jehož filozofii E. Beneš též téměř bez výhrad přejímal.¹⁶⁶ V návrhu programu z března 1947 odkazovali přímo na dr. Beneše a citovali jeho slova z programu z roku 1931.¹⁶⁷ P. Zenkl v roce 1945 prohlásil, že jsou Benešovi vděční za ideologický vklad, který vdechnul programu za první republiky, a že díky němu byl program postaven „na pevnou základnu Masarykovy humanitní demokracie.“¹⁶⁸

Dr. Beneš byl s mnohými funkcionáři strany svázán osobním přátelstvím, projevoval se například strachem o jejich bezpečí. Po osvobození Buchenwaldu, kde byl zavřený Petr Zenkl, pro něj Beneš poslal letadlo, i během jeho věznění se snažil zjistit, zda zůstal naživu.¹⁶⁹ Dle vzpomínek P. Drtiny se obával o jeho bezpečí v průběhu masové kampaně proti němu na

---

¹⁶⁴ KOCIAN, Jiří. *Československá strana národně socialistická v letech 1945-1948: organizace, program, politika*, s. 33

¹⁶⁵ KOCIAN, Jiří. *Československá strana národně socialistická v letech 1945-1948: organizace, program, politika*, s. 23

¹⁶⁶ HARNA, Josef. *Politické programy českého národního socialismu, 1897-1948*

¹⁶⁷ tamtéž, s. 263

¹⁶⁸ HAVLÍČEK, František. *Eduard Beneš, člověk, sociolog, politik*, s. 42

¹⁶⁹ ZENKL, Petr. *Mozaika vzpomínek*, s. 93

jaře 1946.¹⁷⁰ Po únorové krizi a zatčení V. Krajiny se prezident zasazoval o jeho Krajinovo propuštění a radil mu, ať odejde za hranice.

P. Zenkl vzpomíná, jak se ho jednou Beneš ptal na stranu. Domníval se proto, že Beneš stále považoval národní socialisty za stranu svou a že měl o ni zájem.¹⁷¹

Beneš však vstupoval do osvobozené republiky jako nadstranický činitel a dle tohoto kréda hodlal jednat. Jakožto člověk, který chtěl mít vždy o všem přehled a být u každého důležitého rozhodnutí, chtěl i v osvobozené republice provádět aktivní prezidentství, jak bylo ostatně zvykem i u Masaryka. Nicméně příliš se mu to nedařilo a on byl postupně vytlačován od moci.¹⁷² Beneš si tradičně udržoval přehled nad zahraniční politikou republiky a velmi aktivně, byť nepřímo se zde angažoval. Důležité pro jeho pojetí prezidentství byly cesty po Československu, kde měl možnost se stýkat s lidmi, ale příliš otevřeně se nevyjadřoval k vnitropolitickým problémům až do poloviny roku 1947.¹⁷³ Nicméně při každé příležitosti apeloval na občany, že je třeba se aktivně účastnit obrody státu a vzájemně spolupracovat bez ohledu na příslušnost ke straně. Na nedostatek kritičnosti k současným poměrům jej upozorňoval Ota Hora při rozhovoru s ním na začátku června 1947. „Zcela otevřeně jsem mu řekl, že dojem z jeho některých projevů je, jakoby se obával po pravdě kritizovat činy a jednání komunistické strany. Doporučoval jsem proto, aby ve svých projevech byl ostřejší a tím dodával sílu čs. občanům – nekomunistům k odvaze.“¹⁷⁴

V Benešově koncepci československé demokracie velkou roli hrálo zakotvení mezi Východem a Západem. Vnitropoliticky se snažil aktivizovat tradiční složky společnosti, tzv. státoprvní elitu, např. legionáře a Sokol.¹⁷⁵ Proto když na počátku roku 1947 začalo značně vzrůstat mezinárodní napětí, hroutí se i Benešova koncepce. Prezident Beneš velmi stál o přijetí československo-francouzské smlouvy, jež domlouval s Ripkou, a o které se též jelo jednat do v červenci 1947 do Moskvy. Sepsal proto dlouhé osobní memorandum o důležitosti smlouvy s Francií a přijetí pomoci od Západu. K podpisu smlouvy s Francií již nedošlo. Benešovo stanovisko k odmítnutí Marshallova plánu bylo poněkud sporné. V noci na 10.července 1947 dostal jeden z nejsilnějších mozkových ataků a údajně byl zcela mimo smysly ve chvíli, kdy k jeho loži přišla delegace Vlado Clementise, státního tajemníka ministerstva zahraničních věcí, doprovázená kancléřem Smutným, a je dost nepravděpodobné,

¹⁷⁰ DRTINA, Prokop. *Československo můj osud: kniha života českého demokrata 20. století I*, s. 387

¹⁷¹ tamtéž, s. 392

¹⁷² DEJMEK, Jindřich. *Edvard Beneš: politická biografie českého demokrata. Část druhá*, s. 615

¹⁷³ DEJMEK, Jindřich. *Edvard Beneš: politická biografie českého demokrata. Část druhá*, s. 620

¹⁷⁴ HORA, Ota. *Svědectví o puči: Z bojů proti komunistické Československa II*, s. 308

¹⁷⁵ DEJMEK, Jindřich. *Edvard Beneš: politická biografie českého demokrata. Část druhá*. Str. 622 Dejmek

že by jim cokoli sdělil.¹⁷⁶ Nicméně na druhou stranu Zenkl též tvrdil, že s Benešem telefonicky hovořil, vyložil mu situaci a okolnosti a Beneš postup odsouhlasil.¹⁷⁷ Tak či tak, zřejmě by jiné stanovisko nevyslovil.

Během roku 1947 se výrazně zhoršoval Benešův zdravotní stav. Příznaky jeho choroby se projevily již v exilu v Londýně. Druhý záchvat u něj proběhl v říjnu 1946, do vzpomínek Drtiny a Krajiny se zapisuje Benešovo vystoupení na sjezdu Svazu národní revoluce. Oba dva vzpomínají, že Beneš měl problémy mluvit, špatně artikuloval, nebylo mu rozumět. Drtina se nabídl prezidentovi, že za něj projev dočte. Benešovo vystoupení národní socialisty velmi znejistilo. „Uměli jsme si představit, co by mohlo následovat. A právě my, demokraté, jsme Beneše tehdy tolik potřebovali! Ani ve snu nás nenapadlo, že by ho mohl někdo nahradit. V záloze nebyl nikdo.“¹⁷⁸ Třetí velký záchvat byl důsledkem vystavení prudkému slunci v průběhu legionářského sjezdu právě v červenci 1947, další při jeho cestě na Slovensko téhož roku. Národní socialisté, sledující Benešův zhoršující se zdravotní vztah, se domluvili, že ho nebudou zbytečně zatěžovat a omezí jejich společné schůzky na nejnnutnější. Proto ustanovili prostředníka pro informování Beneše. Již od počátku tak fungoval Jan Jína, člen strany a politický referent prezidenta. P. Drtina se však v krajní nouzi obracel i na Hanu Benešovou, jako prostředníka ve stavu krajní nutnosti.¹⁷⁹

3.2 Rok 1947

Situace ve státě se nevyvíjela tak, jak si prezident Beneš představoval. Přesvědčil se též, že sliby ze strany Sovětů nejsou plněny. Československo nemělo takovou míru suverenity, jaká byla dohodnuta. Přesto však byl SSSR nejdůležitějším spojencem pro stát. To nezpochybňovali ani národní socialisté, ani E. Beneš. Přesto dr. Beneš vstupoval do roku 1947 optimisticky. Stejně jako národní socialisté, u kterých na začátku roku 1947 nastalo určité uvolnění ve vztazích s KSČ. Nicméně druhá polovina roku již byla ve znaku stupňování komunistického tlaku.

Dr. Beneš viděl, že situace byla nevhodná k boji s komunisty, chtěl udržet stávající stav do příhodnějších okolností. Již nevěřil ve demokratizační změny sovětského systému, dle něj jediné, co mohlo zastavit Sověty a zachránit demokracii v ČSR, byl Západ, který by měl demonstrovat svou sílu. Vyzýval však nadále ke klidnému jednání mezi stranami.¹⁸⁰ Komunisté ztráceli podporu veřejnosti a dle průzkumu se zdálo, že příští volby již možná

¹⁷⁶ VEBER, Václav. *Osudové únorové dny: 1948*, s. 95

¹⁷⁷ ZENKL, Petr. *Mozaika vzpomínek*, s. 114

¹⁷⁸ KRAJINA, Vladimír. *Vysoká hra: vzpomínky*, s. 187

¹⁷⁹ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s. 390

¹⁸⁰ TÁBORSKÝ, Eduard. In *Únor 1948: šedesát let poté : sborník textů*, s.182

nevyhrají. Ve druhé polovině roku 1947 se už politický vývoj v zemi dostal do fáze, kdy demokraté nemohli ustupovat, jinak se již jednalo o samotnou podstatu demokratického státu. Tehdy přiosťřil postoj i Beneš. Neúspěch Marshallova plánu, zřízení Kominformy, pokus o atentát a podpis dohody mezi komunisty a sociální demokracií byly věci, které radikalizovaly i prezidentova stanoviska. Poprvé dal průchod nedůvěře ke KSČ, k politice SSSR, velmi ostře se vyjadřoval na adresu Fierlingera.¹⁸¹ Nicméně však jen před svými nejbližšími stoupenci, z jeho projevů se toho stále mnoho vyčíst nedalo. Krizi na Slovensku v její vrcholné fázi E. Beneš chápal jako snahu o mocenský převrat. Nicméně Ursínymu doporučoval rezignovat a stejně jako národní socialisté radil Demokratické straně, aby ze svých řad vyloučila luďácké živly.¹⁸² Též prezident Beneš stejně jako národní socialisté viděl vyřešení krize na Slovensku jako prohru komunistů.

E. Beneš se zřejmě též nepřímou zapojil do prosazení změny vedení sociálně demokratické strany. Povzbuzovaly ho také výsledky voleb do vedení Svazu vysokoškolského studentstva, kde komunisté ztratili mnohé pozice. Pod těmito dojmy radil národním socialistům, aby komunistům dále neustupovali. V září 1947 si k sobě pozval Drtinu a Ripku, aby je informoval o tom, jak hleděl na tehdejší politickou situaci, a vyzval je k většímu odporu proti komunistickým snahám. „Od návratu do vlasti s námi pan prezident nikdy nehovořil tak otevřeně a odmítavě o vedení KSČ jako při tomto setkání. Václava Kopeckého pro nějaké jeho výroky na schůzích kritizoval se zřejmou nechutí a neskrývavým pohrdáním, že se začal až zlobit. Něco u Beneše zcela neobvyklého (...). Ještě zajímavějším pro nás bylo, že druhý, kdo to od něho dostal s neskrývavým hněvem, byl – jeho někdejší politický intimus a dlouholetý spolupracovník Zdeněk Fierlinger¹⁸³. Vyjadřoval se o něm též s odporem a pohrdáním a jeho pakt s KSČ nazval ničemností.“¹⁸⁴ Naopak ministři jej informovali o sporech, které byly vedeny na jednáních vlády, a též o tom, že se snažili vytvořit protikomunistickou opozici s ostatními stranami, což bylo věcí, na kterou Beneš velmi naléhal.

Kvůli dalšímu záchvatu však Beneš na konci roku 1947 uvažoval o demisi. Mluvil o ní se P. Zenklem, ten mu ji však vylouval a prosil ho, ať zůstane alespoň do nových voleb, které se měly konat někdy v první polovině roku 1948.¹⁸⁵

¹⁸¹ DEJMEK, Jindřich. *Edvard Beneš: politická biografie českého demokrata. Část druhá*, s. 640

¹⁸² tamtéž. s. 643-644

¹⁸³ Překvapení z kritiky Fierlingera vyplývá z toho, že Fierlinger a Beneš byli přátelé, dokonce si prvně jmenovaný koupil pozemek vedle Benešových v Sezimově Ústí. Beneš se ho zastával po skončení války a Fierlingerovo spolčování s KSČ se ho osobně dotklo a velmi usiloval o to, aby byl sesazen s předsednického křesla sociální demokracie, což mu Fierlinger také velmi ostře vytkl.

¹⁸⁴ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s.385

¹⁸⁵ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s. 392

Na podzim 1947 se změnili dva členové vlády. Místo J. Ursínyho se místopředsedou vlády za DS stal Štefan Kočvara a místo komunisty Antonína Zmrhala v prosinci nastoupil jako ministr vnitřního obchodu Alexej Čepička. Zde se E. Beneš stal předmětem mírné kritiky od P. Drtiny. Drtinovi se nelíbilo, že prezident Beneš podepsal změnu členů vlády bez toho, aniž by informoval ostatní místopředsedy vlády. Se svojí kritikou se obrátil kvůli Benešově nemoci na Smutného. Dle jeho vlastních slov to byl první případ, kdy dal prezidentovi najevo, že příliš ustupuje komunistickému předsedovi vlády, aniž by znal stanovisko „své strany“.¹⁸⁶

3.3 E. Beneš a národní socialisté v únorové krizi

Na počátku roku 1948 byli národní socialisté na základě mnoha rozhovory s Benešem přesvědčeni, že je prezident podporoval v neústupnosti. „Komunisté se nemýlili a nemýlí, domnívají-li se, že to byl prezident republiky dr. Edvard Beneš sám, kdo silně ovlivnil rozhodnost a neústupnost demokratických ministrů v posledních týdnech před vládní krizí.“¹⁸⁷

Po záříjovém pokusu o atentát 1947 napsal E. Beneš ministrům o tom, jak byl rozhořčen touto událostí. Byla to i výtka vládě, že ji samotné trvalo tak dlouho vydat v této záležitosti prohlášení, jímž by pokus o atentát odsuzovala. S postupujícím vyšetřováním se ukazovalo, jak nebezpečnou záležitostí se celá aféra stala. Upozornil na to P. Drtinu. Krajina vzpomínal, jak ho E. Beneš upozornil, že by v krčmaňské aféře neměli na komunisty tak tlačit.¹⁸⁸ Drtinovi však říkal, že je jisté, že se blíží střet s komunisty, a jak s jeho pomocí mohou demokraté počítat.¹⁸⁹

Národně socialističtí ministři věřili, že do krize vstupují s Benešovým posvěcením a jeho podporou.

Prezident Beneš se před podáním demise sešel se Zenklem a s Ripkou. Ti ho informovali o krizi v jednání vlády, a že je možné, že dojde k podání demise, a to v rozmezí dvou až čtrnácti dnů. Několikrát se Beneše ptali, zda by přijal vládu bez dvou či tří stran; ten je ujistil, že takovou vládu by nepřijal. H. Ripka mu sdělil, že by šlo o demisi ministrů strany národně socialistické, lidové a slovenských demokratů, a demise sociálních demokratů by zřejmě následovala.¹⁹⁰ Zdá se však, že došlo k nedorozumění, protože Beneš později popíral, že by o připravované demisi věděl. Měl za to, že jde o další z mnoha informativních schůzek, které s národními socialisty vedl. Rozhodně prý nečekal spuštění demise takto rychle a za

¹⁸⁶ tamtéž, s. 429-430

¹⁸⁷ tamtéž, s. 445

¹⁸⁸ KRAJINA, Vladimír. *Vysoká hra: vzpomínky*, s. 194

¹⁸⁹ DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II*, s. 459

¹⁹⁰ RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie: svědectví přímého účastníka*, s.198 a násl.

těchto podmínek, kdy Gottwald bude mít stále vládní většinu.¹⁹¹ Nicméně ministři si rozhovor s Benešem vykládali jako jeho souhlas a podporu při vstupu do demise. Tak to také prezentovali ostatním.

Na druhé straně Beneš, když mu P.Zenkl telefonoval o podání demise, byl překvapen. Alespoň podle toho, jak to prezentoval on sám. J. Smutný upozorňoval na to, že národní socialisté měli k Benešovi velmi blízko a pravidelně ho informovali o tom, co se ve straně děje prostřednictvím lidí jim vzájemně blízkým, avšak ani tito lidé nebyli informováni o tom, že demise byla připravena na 20. února.¹⁹²

Po podání demise nastala mezi národními socialisty a prezidentem informační pauza. Až v neděli večer sdělil Jína národním socialistům, že Beneš pravděpodobně demisi přijme. Ti ho dopisem vyzvali, ať to nedělá.

Zřejmě dalším nedorozuměním mezi Benešem a národními socialisty byl názor na svolávání protikomunistických akcí. Beneš byl zjevně překvapen, že ministři po podání demise upadli do naprosté pasivity; kritizoval je za to, že nejsou svolávané žádné akce na podporu demokracie. Na druhé straně národní socialisté nechtěli, údajně s ohledem právě na prezidenta, přenášet krizi do ulic a doufali, že se krize vyřeší jakožto krize vládní.¹⁹³

Dalšího dne 23. února 1948 se Beneš sešel se zástupci všech stran, tedy i s národními socialisty. Ujistil je, že jediné pro něj možné východisko, je řešit krizi dohodou a na bázi koaliční Národní fronty, nic jiného nepřijme.¹⁹⁴ Nicméně toto záleželo též na Gottwaldově snaze se dohodnout a ten o to již neměl zájem. Národní socialisté se však přesto po této rozpravě opět uklidnění svěřili do rukou prezidentových, žádné další akce nepodnikali a tím poměrně rychle zmizely jakékoli šance na účinný zásah.

Dr. Beneš později popisoval Eduardu Táborskému, že se snažil hledat z krize východisko i jiným způsobem. Snažil se kontaktovat spolehlivé generály, ale ti byli již zatčeni či internováni ve svých domovech. Chtěl nechat odzbrojit několik pluků komunistické policie armádou, ale proti tomu zasáhl Gottwald. Na jeho straně zůstaly sokolské organizace, které ale „v rozhodujícím momentu selhaly, stejně jako selhaly nekomunistické strany.“¹⁹⁵ Doufal, že bude moci celou věc předložit parlamentu, ten se ale nakonec nesešel. Mnoho možností mu již tak také nezbylo.

---

¹⁹¹ SMUTNÝ, Jaromír. *Svědectví prezidentova kancléře*, s. 44

¹⁹² tamtéž, s. 43

¹⁹³ FIRT, Julius. *Záznamy*, s. 27

¹⁹⁴ KAPLAN, Karel. *Poslední rok prezidenta: Edvard Beneš v roce 1948*, s. 21

¹⁹⁵ TÁBORSKÝ, Eduard in *Únor 1948: šedesát let poté : sborník textů*. Vyd. 1. Editor Jindřich Dejmek, Marek Loužek, s. 185

Prezident si uvědomoval, že z této krize už nevede žádná schůdná cesta. Pod Gottwaldovým nátlakem tak 25. února 1948 demise ministrů tří stran přijal.

Mezi ním a národními socialisty zůstalo mnoho hořkosti. Národní socialisté, ač E.Beneše otevřeně nenapadali, se cítili být zrazeni. A dr. Beneš měl na druhé straně pocit, že znovu zůstal osamocen v nerovném boji. Po jmenování nové vlády odjel na znamení protestu do Sezimova Ústí. S nikým z národně socialistických ministrů se již poté nesetkal. Ale výsledek únorové krize jej zlomil stejně jako ministry.

Václav Černý, který ho jel navštívit v březnu 1948, vzpomínal, jak špatně prezident vypadal. „Prezident vypadal strašně, zestárl o dvacet let, vpadl se, zhroutil. Mužiček jakoby navlečený do cizích šatů, boty si zřejmě nešněroval sám. Tvář popelavá, oči vyděšené, zalité vodou. Pohyby loutky, mechanismu pokaženého dítětem: při kroku vpřed se mu noha sama vymrští, nepružná, v kolenu neohnuta, jako by padal šikmo na tvář, zbaven rovnováhy. Spěchá ihned usednout do křesla v pravém rohu u okna, vypadá v něm, jako by do něho utekl.“¹⁹⁶

---

¹⁹⁶ ČERNÝ, Václav. *Paměti*, s.184-85 Černý,

Závěr

Národní socialisté vstupovali na politickou scénu osvobozené republiky v květnu 1945 s přesvědčením a představou, že v obnovené republice by mohli hrát důležitou politickou roli. Nebyli spokojeni s vládním rozložením, které bylo dohodnuto v Moskvě na jaře 1945 a doufali, že volby jim přiznají silnější mocenské postavení ve vládě. Tato představa se promítla i v létě roku 1946 do řady hodnocení volebních výsledků strany, který je nechal daleko za komunistickou stranou a přinesl jim velké zklamání.

Vedoucí funkcionáři ČSNS si uvědomovali, že pozice druhé nejsilnější strany ve státě vytvářela prostor, aby se pokusili udržet poválečný demokratický politický systém a vývoj. Toto jejich úsilí zesílilo od podzimu 1947, kdy se vládní spolupráce s komunisty začala nezadržitelně hroutit. Pochopili, že další spolupráce s komunisty ve vládě a v Národní frontě se musí změnit, že již nebylo možné jim ustupovat ve snaze o udržení funkční vládní koalice.

Po direktivním zásahu z Moskvy po pozvání ČSR na pařížskou konferenci o Marshallově plánu v červenci 1947 si národní socialisté uvědomili i vážnost situace a rozhodli se zformovat demokratickou opozici proti komunistickým snahám. Problém, který však národní socialisté museli řešit se týkal závazku spolupráce v Národní frontě, na kterém trval i prezident E. Beneš. Pokud chtěli vytvářet účinnou opozici proti komunistům nesměli je vyprovokovat k jakýmkoli protiaktům, nesměli u KSČ vyvolávat dojem, že se proti nim formuje opoziční blok, čehož by komunisté mohli využít k politickému obvinění ČSNS z přípravy puče. Národním socialistům tak nezbylo mnoho prostoru a všechny jejich snahy byly v podstatě jakýmsi polovičatým řešením. To se projevilo zejména v době únorové krize 1948. Dalším problémem, proč nakonec národní socialisté podlehli komunistickému tlaku bylo to, že se domnívali, že v boji proti komunistům uspějí výhradně politickými prostředky. Mezitím, co se komunisté vyzbrojovali na všech úrovních, národní socialisté se omezili na protesty ve vládě, v Národní frontě a parlamentu. Postupně se národním socialistům omezil výrazně prostor, jak s komunisty úspěšně zápasit.

Problémem při vytváření demokratické opozice byl též vztah národních socialistů k dalším demokratickým stranám a ke Slovensku. Stejně jako prezident Beneš, i národní socialisté věřili v ideu čechoslovakismu a obávali se separatistických tendencí, které by rozbily jednotu republiky, a proto poněkud váhali postavit se na obranu Demokratické strany v podzimní krizi na Slovensku 1947.

Národní socialisté uznávali prezidenta Beneše jako nejvyšší politickou autoritu a záruku demokratického vývoje země. Ač se E. Beneš deklaroval jako nadstranický prezident a ke straně národně socialistické se přímo nehlásil, národní socialisté ho informovali téměř o veškerém dění ve straně a často se s E. Benešem radili. Velmi zneklidněni také pozorovali Benešův zhoršující se zdravotní stav, neviděli za něj adekvátní náhradu. Prezidenta Beneše vnímali jako přirozenou autoritu v rámci demokratické opozice, E. Beneš však zůstal v této oblasti více pasivní, a to zřejmě s ohledem na vyhlášenou nadstranickost svého úřadu. Svým politickým programem však prakticky národní socialisté sledovali Benešem prosazovanou politiku, navazovali v mnohém také na program, který E. Beneš za první republiky pomáhal vytvářet. Problémem mohly být jisté komunikační problémy mezi národními socialisty a Benešem. Přesto se lze domnívat na základě zejména vydané memoárové literatury, že prezident Beneš mohl dát řadu podnětů, které dovedli národní socialisty k tvrdšímu postoji vůči komunistům. Některé změny Benešových názorů na sovětskou politiku a komunistickou stranu se pak mohly otevřeněji projevit i v postoji národních socialistů. Mnozí vedoucí funkcionáři ČSNS pak odůvodňovali politiku strany tak, že jednali v duchu Benešova přání. To se týkalo i vysvětlení důvodů, které vedly k rozhodnutí národně socialistickým ministrů podat v únoru 1948 demisi. Ať již bylo před podáním demise mezi ministry a prezidentem řečeno cokoli, dle mého názoru by ji nepodali, kdyby si nebyli jisti, že jednají dle Benešova přání. Zvyklí číst mezi řádky, protože podle nich Beneš nikdy nemluvil zcela přímo, vykládali si národní socialisti onen zásadní rozhovor 18. února jinak, než prezident. Kromě toho do E. Beneše vkládali větší naděje, než byl schopen naplnit. Beneš tak mohl mít pocit, že nekomunističtí ministři odložili své břemeno a zanechali ho v boji s komunisty samotného. Prezident vytkl tehdy zejména národním socialistům, že jejich strana upadala do pasivity, a nechápal proč nesvolovali demonstrace na podporu demokracie. Ve chvíli, kdy měli národní socialisté aktivně bojovat, jen posílali dopisy plné víry, že prezident vše správně vyřeší a že v něj mají plnou důvěru. Mezitím se komunisté zmocnili hlavního města a možnost účinného obrátu ve prospěch demokratů se vytratila. Na druhé straně národní socialisté nechtěli svolávat demonstrace proti komunistům, aby nevyvolali občanskou válku, které se dle jejich názoru E. Beneš chtěl vyhnout. Pravdou bylo, že od neděle 22. února 1948 věděli, že Beneš je překvapen jejich pasivitou. Přesto k žádnému organizovanému shromáždění nedošlo.

Na druhé straně prezident Beneš opakovaně demokratické strany vyzýval k pevnosti a neústupnosti vůči komunistickému tlaku a ministři v dané chvíli neviděli jinou možnost, než podat demisi, jinak by komunistům museli zcela ustoupit. Národní socialisté tedy demisi

zdůvodňovali tím, že jednali dle Benešových podnětů. Tato práce však neměla za cíl analyzovat, který z protagonistů únorové krize chyboval, ale přiblížit, zda národní socialisté byli pod vlivem prezidenta Beneše a zda jednali podle jeho přání, to se dle mého názoru potvrdilo. Mezi oběti únorové krize však patřili jak národní socialisté, tak i Edvard Beneš, byť se vzájemně se obviňovali z prohry.

Použité prameny a literatura

Memoárová literatura:

BENEŠ, Edvard. *Světová válka a naše revoluce*. Praha: Společnost Edvard Beneše, 1994, 118 s.

ČERNÝ, Václav. *Paměti*. Vyd. 2., rozšířené. V Brně: Atlantis, 1992-1994, 672 s. ISBN 80710803653.

DÉRER, Ivan. *Antifierlinger I: politické paměti 1945-1949*. 1. vyd. [Praha: s.n.], 1993. 94 s. ISBN 80-900-0332-X.

DRTINA, Prokop. *Československo můj osud: kniha života českého demokrata 20. století I.* 1. vyd. Praha: Melantrich, 1992, 253 s. ISBN 80-702-3114-9.

DRTINA, Prokop. *Československo, můj osud: kniha života českého demokrata 20. století II.* 1. vyd. Praha: Melantrich, 1991, 487-730 s. ISBN 80-702-3102-5.

FEIERABEND, Ladislav Karel. *Politické vzpomínky III.* Vyd. 2., uprav. Brno: Atlantis, 1994, 367 s. ISBN 80-710-8091-8.

FIRT, Julius. *Záznamy*. 1. vyd. Köln: Index, 1985, 117 s.

HORA, Ota. *Svědectví o puči: Z bojů proti komunizaci Československa I.* Praha: Melantrich, 1991, 289 s. ISBN 80-702-3088-6.

HORA, Ota. *Svědectví o puči: Z bojů proti komunizaci Československa II.* Praha: Melantrich, 1991, 298 s. ISBN 80-7023-086

JOSTEN, Josef. *Československo žaluje*. Praha: Naše vojsko, 1993, 190 p., [8] p. of plates. ISBN 80-206-0386-7.

KRAJINA, Vladimír. *Vysoká hra: vzpomínky*. 2., poopr. a dopl. vyd. Editor Jiří Doležal. Praha: Eva, 2004, 280 s., xxviii s. obr. příl. ISBN 80-254-5535-1.

RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie: svědectví přímého účastníka*. Vyd. českého překladu 1. Brno: Atlantis, 1995, 302 s. ISBN 80-710-8098-5.

SMUTNÝ, Jaromír a Josef TOMEŠ. *Svědectví prezidentova kancléře*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1996, 344 s. ISBN 80-204-0567-4.

TÁBORSKÝ, Eduard. *Prezident Beneš mezi Západem a Východem*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1993, 327 p. ISBN 80-204-0365-5.

ZENKL, Petr. *Mozaika vzpomínek*. 1. vyd. Olomouc: Centrum pro československá exilová studia Univerzity Palackého v Olomouci, 1998, 208 s. ISBN 80-900-9654-9.

Použitá literatura:

BENEŠ, Edvard. *Demokracie dnes a zítra*. 6. vyd. Praha: Čin, 1948, 311 s.

BENEŠ, Edvard, Vojta BENEŠ a Věra OLIVOVÁ. *Dopisy bratru Vojtovi, 1938-1944*. 1. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 1998, 73 s. ISBN 80-861-0705-1.

DEJMEK, Jindřich. *Edvard Beneš: politická biografie českého demokrata. Část druhá*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2008, 790 s. ISBN 978-802-4614-731.

Dusivé objetí: historické a politologické pohledy na spolupráci sociálních demokratů a komunistů. 2., rozš. a dopl. vyd. Editor Hynek Fajmon, Stanislav Balík, Kateřina Hloušková. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008, 207 s., viii s. obr. příl. ISBN 978-807-3251-581.

DVOŘÁKOVÁ, Zora. *Smrt pro tři ministry*. Vyd. 2., v Akcentu 1. Třebíč: Akcent, 2000, 192 s. Edice Fakta. ISBN 80-726-8049-8

HANZLÍK, František. *Únor 1948 výsledek nerovného zápasu*. Praha: Prewon, 1997, 255 s.

HARNA, Josef. *Politické programy českého národního socialismu, 1897-1948*. Praha: Historický ústav, 1998, 291 s. ISBN 80-852-6879-5.

HAVLÍČEK, František. *Eduard Beneš, člověk, sociolog, politik*. Praha: Prospektrum, 1991, 191 p., [16] p. of plates. ISBN 80-854-3120-3.

KAPLAN, Karel. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta, 1993. 447 s. ISBN 80-204-0145-8.

KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 1997, 557 s. ISBN 80-857-6573-X.

KAPLAN, Karel. *Poslední rok prezidenta: Edvard Beneš v roce 1948*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993, 174 s. ISBN 80-852-7018-8.

KLÁTIL, František. *Republika nad stranami: o vzniku a vývoji Československé strany národně socialistické, 1897-1948*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1992, 370 s. ISBN 80-702-3117-3

KLIMEK, Antonín. *Boj o hrad*. Vyd. 1. Praha: PANEVROPA, 1996-1998, 432 s. ISBN 80861300292.

KOČIAN, Jiří. *Československá strana národně socialistická v letech 1945-1948: organizace, program, politika*. Vyd. 1. Brno: Doplněk, 2002, 262 s. Knihy dokumenty. ISBN 80-723-9138-0.

KOUBEK, Ondřej. *Prokop Drtina: osud československého demokrata*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2011, 431 s. ISBN 978-80-87211-50-2.

PACNER, Karel. *Osudové okamžiky Československa*. 2. dopl. vyd. Praha: Albatros, 2001, 619 s. Klub mladých čtenářů (Albatros). ISBN 80-000-0987-0

Tři roky: přehledy a dokumenty k československé politice v letech 1945 až 1948. Praha: Melantrich, 1992?, 498 s. ISBN 80-702-3081-9.

Únor 1948: šedesát let poté : sborník textů. Vyd. 1. Editor Jindřich Dejmek, Marek Loužek. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2008, 190 s. Ekonomika, právo, politika, č. 68/2008. ISBN 978-808-6547-015.

VEBER, Václav. *Osudové únorové dny: 1948*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 426 s. Česká historie, sv. 17. ISBN 978-807-1069-416.

VODIČKA, Karel a Ladislav CABADA. *Politický systém České republiky: historie a současnost*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, 351 p. ISBN 80-717-8718-3

ZEMAN, Z. *Edvard Beneš: politický životopis*. 2. vyd. Praha: Mladá Fronta, 2009, 444 s. ISBN 80-204-2062-2.

Internetové zdroje:

Internetové stránky Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky:
<http://psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/090schuz/s090002.htm>

Internetové stránky Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky:
<http://psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/090schuz/s090003.htm>

Internetové stránky Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky:
<http://psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/091schuz/s091002.htm>

